

- ❖ เหมาะสำหรับผู้เริ่มศึกษาภาษาบาลี
- ❖ สะดวกต่อการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
- ❖ บรรจุศัพท์ที่จำเป็นสำหรับภิกษุสามเณรและนักศึกษาเบื้องต้น
- ❖ ใช้เป็นคู่มือแปลศัพท์ในบทสวดมนต์
- ❖ แต่ละศัพท์ แจกแจงรากศัพท์ ธาตุ วิภัติ ปัจจัย และการแปลงรูปตามระบบบาลีไวยากรณ์
- ❖ ใช้เป็นคู่มือฝึกแปลธรรมบทภาค ๑ - ๔ ตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทย

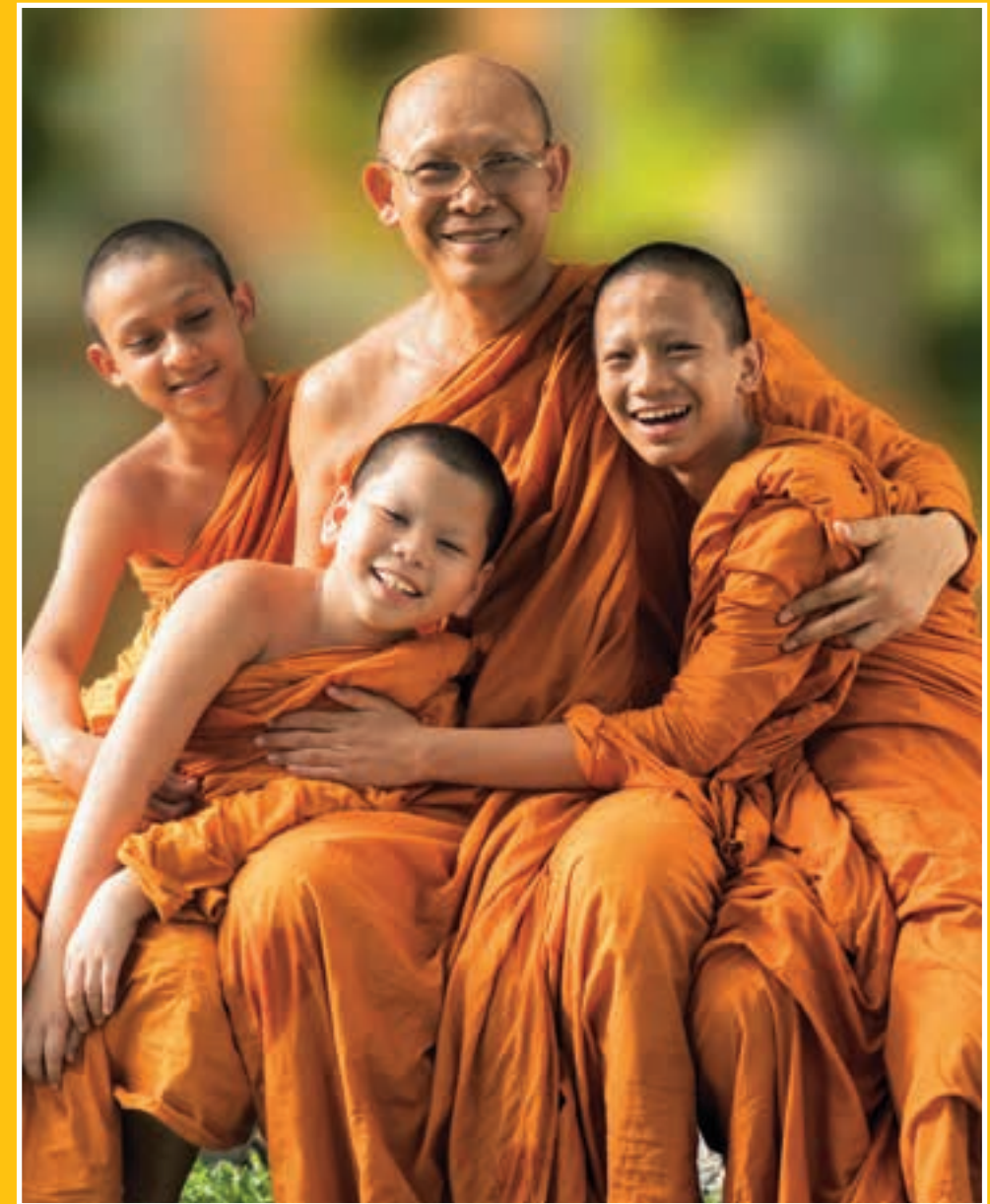
- ♦ ผู้ต้องการรับหนังสือ ติดต่อได้ที่ :
กองทุนปลูกรากแก้วศาสนทายาท
วัดพระราม ๙ กาญจนภิเษก ๙๙๙ ซอย ๑๙ ถนนพระราม ๙
ห้วยขวาง กรุงเทพฯ ๑๐๓๒๐ โทร. ๐-๒๓๑๘-๕๕๒๖-๗
- ♦ สนับสนุนการจัดพิมพ์เป็นวิทยาทาน สามารถโอนเงินเข้าบัญชี
ธนาคารกรุงไทย สาขาพระราม ๙ ซอย ๑๓ เลขที่บัญชี : 076-0-29621-9
ชื่อบัญชี “วัดพระราม ๙ กาญจนภิเษก เพื่อจัดพิมพ์พจนานุกรมบาลี - ไทย”

พจนานุกรมบาลี - ไทย
อรรถกถาธรรมบท ภาค ๑ - ๔

โดย พระปิยโสภณ และ บุญสืบ อินสาร

PALI - THAI
DICTIONARY
The Dhammapada Commentary Vol. 1 - 4

พจนานุกรมบาลี - ไทย
อรรถกถาธรรมบท ภาค ๑ - ๔

โดย
พระปิยโสภณ และ บุญสืบ อินสาร

15.5 x 23.5 cm

4.2 cm

15.5 x 23.5 cm

พจนานุกรมบาลี - ไทย

อรรถกถาธรรมบท ภาค ๑ - ๔

โดย

พระปิยโสภณ และ บุญสืบ อินสาร

พิมพ์ครั้งที่ ๒

PALI-THAI DICTIONARY

The Dhammapada Commentary Vol. 1-4

Second Edition

พจนานุกรมบาลี - ไทย

อรรถกถาธรรมบท ภาค ๑ - ๔

พจนานุกรมบาลี - ไทย
อรรถกถาธรรมบท ภาค ๑ - ๔
rama9 temple app

ISBN : 978-616-593-149-6

ผู้แต่ง พระราชญาณกวี [สุวิทย์ ปิยวิสุทธิ ป.ธ.๙, ศน.บ. M.A.(London)]
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก
และ บุญสืบ อินสาร ป.ธ.๙, พ.ม., ศษ.บ.
นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ

พิมพ์ครั้งที่พิเศษ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๕ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม (เฉพาะภาค ๑ - ๔)

พิมพ์ครั้งที่ ๑ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๔ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม
น้อมถวายพระราชกุศลอุทิศ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

พิมพ์ครั้งที่ ๒ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๕ จำนวน ๕,๐๐๐ ชุด (๑๓,๐๐๐ เล่ม) แบ่งเป็น
น้อมถวายเป็นพระราชกุศล สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
๙๐ พรรษา จำนวน ๑,๕๐๐ ชุด (๔,๕๐๐ เล่ม ปกอ่อน)

ดำเนินการโดย คณะสงฆ์และกรรมการกองทุนปลุกเร้าแก้วศาสนทายาท
วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก กรุงเทพฯ

พิสูจน์อักษร พระมหาสาธิต อภิยาโน ป.ธ.๘
พระมหากิจจา สิทธิภาภิภู ป.ธ.๙

ภาพปก

๑. พระราชญาณกวี (นามปากกา พระปิยโสภณ)
๒. สามเณรปรมะ เอกภพธาริน (ราहुล)
๓. สามเณรกิตติพัฒน์ สฤษฏ์เกรียง (โชกุน)
๔. สามเณรภาวัต ทองสุจริตกุล (ทิกเกอร์)

ลิขสิทธิ์เป็นของ กองทุนปลุกเร้าแก้วศาสนทายาท
วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก กรุงเทพฯ โทร. ๐-๒๓๑๑๘-๕๕๒๖-๗

พิมพ์ที่ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
๓๗๖ ถนนชัยพฤกษ์ แขวงตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐
โทรศัพท์ ๐-๒๔๒๒-๙๐๐๐, ๐-๒๘๘๒-๑๐๑๐
โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐-๒๔๓๔-๑๓๘๕
E-mail : aprint@amarin.co.th Homepage : http://www.amarin.com

เฉลิมพระเกียรติ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

พระบรมราชชนนีพันปีหลวง

เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๙๐ พรรษา

๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๕

โครงการปลูกรากแก้ว
ศาสนทายาท

ดาวน์โหลดพจนานุกรม
ฉบับดิจิทัล Android

ดาวน์โหลดพจนานุกรม
ฉบับดิจิทัล iOS

ธรรมะท่านปิยโสภณ

คัมภีร์สามเณรทิกเกอร์

(๕)

(b)

(๓)

ค.ต.บ.

การจัดพิมพ์พจนานุกรมบาลี-ไทย

กองทุนปลูกรากแก้วศาสนทายาท วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก

พระธรรมวินัยของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้รับการรักษาและสืบทอดมาตั้งแต่ต้นศตวรรษปัจจุบันในรูปแบบของภาษาแบบแผนที่ชื่อว่า “บาลี” พุทธบริษัทฝ่ายเถรวาทในนานาประเทศต่างศึกษาและแปลออกเป็นภาษาท้องถิ่นของตนเรื่อยมา อย่างไรก็ตาม ภาษาที่แตกต่างย่อมยังให้เกิดความวิปริตผิดผันในเพื่อความเข้าใจได้เสมอ ด้วยเหตุจากการนิยามตามความนิยมของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น โดยบริบทและการเทศะหลาหลาย เพราะฉะนั้น การศึกษาภาษาบาลีจึงจำเป็นต้องสำหรับพุทธบริษัทผู้ประสงค์จะรู้กระจ่างเที่ยงตรงในธรรมและพหุอรรถแห่งพระพุทธองค์ เพื่อให้ตนสามารถเผยแผ่พระพุทธธรรมแก่ผู้โลกสืบไปได้โดยมีศรัทธา คราบเท่าที่ ยังคงสามารถศึกษาและตรวจทานกับต้นฉบับพระบาลีได้เสมอ การศึกษาภาษาบาลีจึงเท่ากับเป็นการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้ถาวรดำรงมั่น เป็นหลักประกันความบริสุทธิ์อันวิบุลย์แห่งพระธรรมวินัยตลอดกาล

การที่กองทุนปลูกรากแก้วศาสนทายาท วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก มุ่งมั่นผลิตศาสนทายาทผู้มีความรู้ในพระปริยัติธรรม ย่อมได้ชื่อว่าได้กระทำกิจอันเลิศในฐานะสมาชิกแห่งพุทธบริษัท ผู้มีความกตัญญูต่อบุคคลที่ต่อสมเด็จพระบรมศาสดา มิได้เพิกเฉยต่อพระที่ช่วยกับอุปการะเลี้ยงดูธรรมให้ดำรงไกล เป็นเหตุให้ภิกษุถึงความพ้นทุกข์ได้ในบ่อปลาย ก็จึงหลายที่ท่านผู้มั่งคั่งเจตนาได้กระทำแล้วนี้ จึงเป็นที่น่าอนุโมทนาสรรเสริญยิ่ง

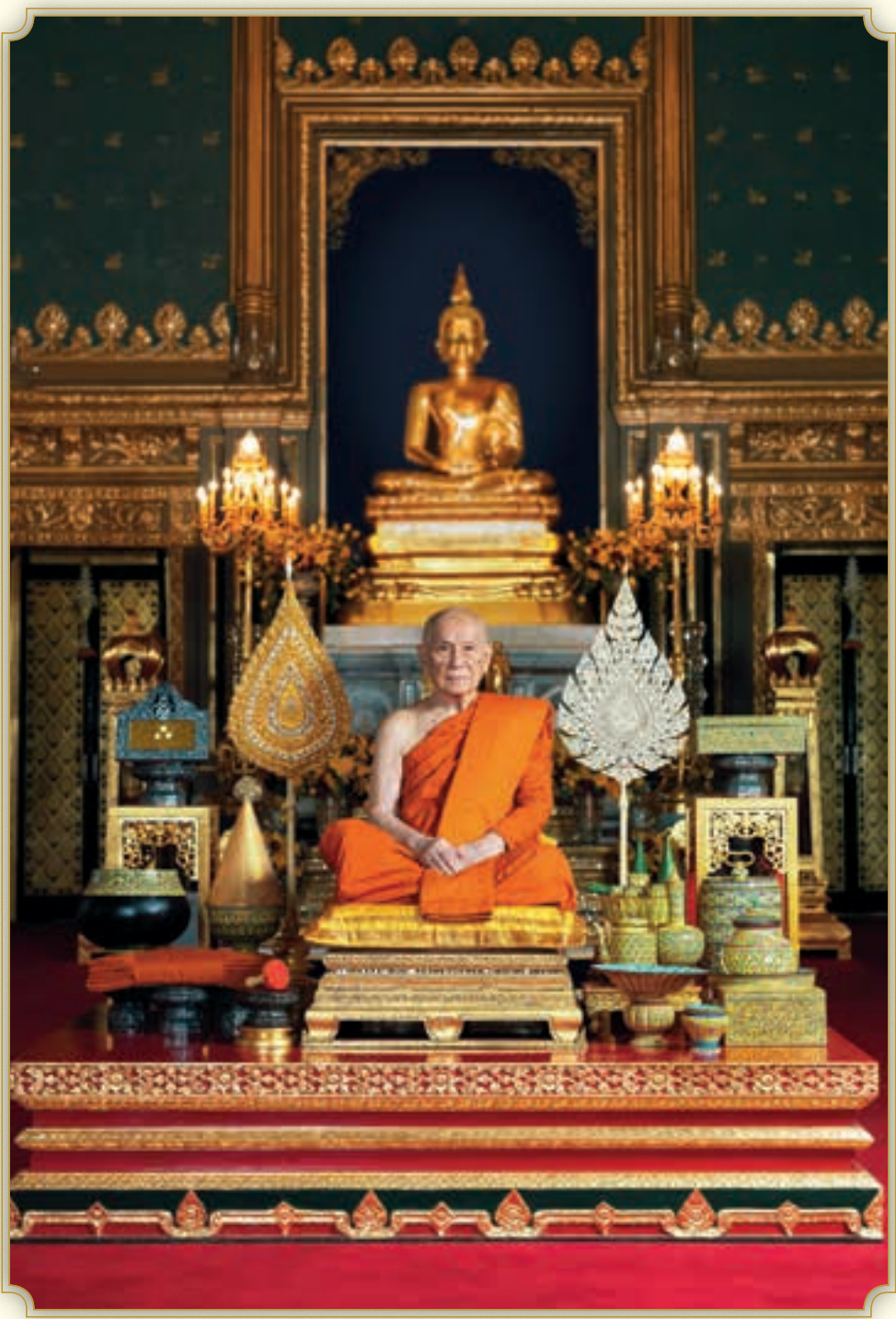
ขอพจนานุกรมบาลี-ไทย ที่กองทุนปลูกรากแก้วศาสนทายาท วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก จัดพิมพ์ จะยังประโยชน์แก่อุปการะการศึกษาพระปริยัติธรรมได้สมวัตถุประสงค์ และขอท่านผู้ดำเนินงาน ผู้สนับสนุน และผู้เล่าเรียน จะประสบความสำเร็จในพระบวรพุทธศาสนาอื่นๆ ขึ้นไป เทอญ

(สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๓

(๕)

สัมโมทนียกถา

การศึกษาภาษาบาลี เป็นการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์ไทย มีมาตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี มีวิวัฒนาการมาโดยลำดับ ปัจจุบันจัดการเรียนการสอนเป็น ๙ ชั้น ตั้งแต่ชั้นประโยค ๑ - ๒ ถึงชั้นประโยค ป.๖ มีวิชาแปลมคธเป็นไทยอยู่ทุกประโยค โดยประโยค ๑ - ๒ หลักสูตรใช้หนังสือธมมปทฎจกถา ภาค ๑ - ๔ ประโยค ป.๖.๓ หลักสูตรใช้หนังสือธมมปทฎจกถา ภาค ๕ - ๘ ประโยค ป.๖.๔ หลักสูตรใช้หนังสือมงคลดถที่ปณี ภาค ๑ ประโยค ป.๖.๕ หลักสูตรใช้หนังสือมงคลดถที่ปณี ภาค ๒ ประโยค ป.๖.๖ หลักสูตรใช้หนังสือตติยสมนุตปาสาทิกา ประโยค ป.๖.๗ หลักสูตรใช้หนังสือ ปรม - ทุติยสมนุตปาสาทิกา ประโยค ป.๖.๘ หลักสูตรใช้หนังสือวิสุทธิมคค และประโยค ป.๖.๙ หลักสูตรใช้หนังสืออภิธมมตถวิภาวินี

หนังสือแปลมคธเป็นไทยในแต่ละประโยคนั้น ยังขาดพจนานุกรมอธิบายเรียงตามหมวดอักษรเหมือนการเรียนภาษาอื่นๆ เช่น ภาษาอังกฤษ เป็นต้น ทำให้นักเรียนไม่สามารถค้นคว้าด้วยตนเองได้อย่างกว้างขวาง

เป็นที่น่าชื่นใจยิ่งนักที่ กองทุนปลุกเร้าแก้วศาสนทายาทวัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก ได้ดำเนินการจัดทำและจัดพิมพ์พจนานุกรมบาลี - ไทย ขึ้น ประกอบการศึกษาตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทย นับเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก

จึงขออนุโมทนาสาธุการ และขอให้การดำเนินการจัดพิมพ์พจนานุกรมบาลี - ไทย ได้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จงทุกประการเทอญ ฯ

(สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์)

เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ

ภาษาบาลี คืออารยธรรมธारा

คนไทยพูดภาษาไทยและบาลีอยู่ทุกวัน ชื่อคนไทยส่วนใหญ่ใช้ภาษาบาลี ภาษาบาลีอยู่คู่กับคนไทย บนผืนแผ่นดินไทยนับเป็นพันปีมาแล้ว ตั้งแต่พระพุทธศาสนาแพร่ขยายเข้ามาสุวรรณภูมิ อิทธิพลของพระพุทธศาสนาในแผ่นดินไทย ทำให้ภาษาไทยกับภาษาบาลีผสมกลมกลืนกัน

อย่างงดงาม สิ่งที่น่าเป็นห่วงเวลานี้คือ ระบบการเรียนภาษาบาลี จำกัดอยู่เฉพาะวงการการศึกษาของพระสงฆ์เท่านั้น ยังไม่แพร่หลายสำหรับคนทั่วไป แม้ในคณะสงฆ์เอง อุปกรณ์การศึกษาก็ยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร นั่นคือยังขาดพจนานุกรมที่สมบูรณ์ เกื้อกูลการเรียนภาษาบาลีได้จริง ๆ ทำให้เยาวชนรู้สึกท้อใจในการเรียน คิดว่าภาษาบาลีเป็นของยาก เป็นภาษาต่างชาติ ทั้ง ๆ ที่คนไทยทุกคน ก็พูดภาษาบาลีไทยผสมกันทุกประโยคอยู่แล้ว

การที่ **พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิสุทธิ ป.ธ.๙ M.A.)** วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก ดำริจัดทำพจนานุกรมภาษาบาลี - ไทย ขึ้นมา โดยได้**คุณบุญสืบ อินสาร ป.ธ.๙** นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นกำลังสำคัญในการทำงานรวบรวมอธิบายศัพท์ จัดทำพจนานุกรมบาลี - ไทย ครั้งนี้ถือเป็นการปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยที่สำคัญยิ่ง เพราะยังไม่มีพจนานุกรมภาษาบาลี - ไทย ที่แจ่มแจ้งไวยากรณ์แต่ละศัพท์ สะดวกต่อผู้เริ่มต้นศึกษาแบบนี้มาก่อน เชื่อว่าจะเป็นอุปกรณ์ที่สามารถทำให้พระภิกษุสามเณร - เยาวชน - ประชาชนทั่วไปหันมาสนใจศึกษาภาษาบาลีมากขึ้น

สมเด็จพระวันรัต

(สมเด็จพระวันรัต)

ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

กรรมการมหาเถรสมาคม

วัดบวรนิเวศวิหาร

กรุงเทพมหานคร

คติธรรม

ครั้งอดีตกาล ผู้ปกครองนิยมนำกุลบุตรให้บรรพชาเป็นสามเณร เพื่ออบรมขัดเกลา อบรมบ่มเพาะอุปนิสัย กิริยามารยาท ได้เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมประเพณี ทั้งนี้เพื่อให้มีจิตใจอ่อนโยน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักรับผิดชอบหน้าที่ของตนตามแนวทางคำสอนในทางพระพุทธศาสนา แม้ลาสิกขาออกไปก็จักดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ เป็นแบบอย่างที่ดีงามให้ผู้อื่นได้ดำเนินตาม

แต่กาลเวลาเปลี่ยนไป ความนิยมในครั้งนั้นจึงจางไปจากวิถีของชาวไทย บัดนี้วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก ได้จัดตั้งกองทุนปลูกรากแก้วศาสนทายาท เพื่อสนับสนุนส่งเสริมทุนการศึกษาแก่เยาวชน โดยให้เข้ามาบรรพชาเป็นสามเณร ทำให้มองเห็นความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในอนาคตว่ามีศาสนทายาทสืบต่อ เสมือนหนึ่งพระอาทิตย์อุทัยขึ้น ปรากฏเป็นแสงสว่างให้ชาวโลกได้ประโยชน์จากแสงสว่างของพระอาทิตย์นั้น ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาครั้งนี้ อันจักเป็นไปเพื่อความวัฒนาสถาพรของพระศาสนาในอนาคต

อนึ่ง ขออนุโมทนาในกุศลศรัทธาอีกคำรบหนึ่งที่ได้จัดพิมพ์ พจนานุกรมบาลี - ไทย อรรถกถาธรรมบทภาค ๑ - ๘ เพื่อให้สามเณรได้ท่องบ่นจำทรงศึกษาแล้วนำความรู้ที่ได้ศึกษามาแล้วนั้นไปเผยแผ่ต่อไป อันจักเป็นความวัฒนาสถาพรของพระศาสนาวิบูล

ขออำนาจกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติที่ทุกท่านได้มีสมานฉันท์ทำให้โครงการนี้สัมฤทธิ์ผลขึ้นจงอำนวยการประโยชน์สุขแก่ทุกท่านตามธรรม

(ลายเซ็น)

(สมเด็จพระธีรญาณมุนี)

เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส

กรรมการมหาเถรสมาคม

วัดเทพศิรินทราวาส

๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๓

หัวใจของการศึกษาสงฆ์ คือการดำรงพุทธศาสน์
หากขาดพระภิกษุสามเณร ผู้มีความรู้ความสามารถ จะมีทายาท
สืบพระพุทธศาสนาได้อย่างไร

สังคมไทย โดยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา ให้เป็นหนึ่งในสถาบันหลักของชาติ มีส่วนสำคัญในการส่งเสริม ทั้งด้านศิลปวัฒนธรรม ปรัชญาความเชื่อ ความคิด ประเพณี วิถีชีวิตคนไทย มายาวนานนับพันปี มีสิ่งหนึ่งที่สำคัญยิ่ง ซึ่งมาพร้อมกับพระพุทธศาสนา คือ ภาษาบาลี เช่นคำว่า สามัคคี เมตตา อานาปาน จิต วิญญาน บาปบุญ กุศลผลบุญ บุญบารมี ไกรธ เกียรติยศ ปราภฏ กษัตริย์ แพทย์ ศึกษาธิการ สาธารณสุข จราจร ชื่อคน ชื่อถนน ชื่อสถานที่ ชื่อวัด ชื่อมหาวิทยาลัย ชื่อกระทรวง ทบวง กรม ล้วนแต่เป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น

ท่านเจ้าคุณพระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิฑูโช ป.ธ.๙, ศน.บ., M.A.) ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก และ**อาจารย์บุญสืบ อินสาร** ป.ธ.๙ มีความตั้งใจสูงในการทำ พจนานุกรมบาลี - ไทย ท่านทั้งสองได้ทุ่มเท เสียสละ ใช้ความรู้ ความเพียร และเวลามาก งานนี้ จึงสำเร็จได้ด้วยดี ถือเป็นผลงานสำคัญ ซึ่งเกื้อกูลต่อวงการการศึกษา ที่คณะสงฆ์ไทยภาคภูมิใจ

จึงขออนุโมทนาบุญ ผู้จัดทำ กองทุนปลุกเร้าแก้วศาสนทายาท วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก องค์กรต่าง ๆ และเจ้าภาพทุกท่าน ที่บริจาคเงินจัดพิมพ์เป็นที่ระลึกแก่บุพการี และวงศ์สกุลของท่าน เพื่อเป็นวิทยาทาน นับว่าท่านได้สร้างบุญญาบารมี ช่วยกันปลุกเร้าแก้ว พระพุทธศาสนา ให้ยังรากลึกลงอย่างมั่นคง ในผืนแผ่นดินไทย ตลอดไป

(สมเด็จพระมหาธีรราชย์)

เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร

กรรมการมหาเถรสมาคม

ประธานสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ

7/28/2565 BE 6:52 PM

พระพุทธเจ้าพูดภาษาบาลี !

ชาวพุทธเชื่อว่าพระพุทธเจ้าพูดได้หลายภาษา เช่น ปรากฏุต มาคธี และภาษาชนเผ่าอื่น ๆ ภาษาบาลีก็เป็นอีกภาษาหนึ่งที่ทรงใช้สั่งสอนประชาชนในแคว้นมคธ หรือเรียกกันว่าภาษา มาคธี ปัจจุบันคือฮินดี พระพุทธองค์ทรงใช้ภาษาบาลีและภาษาอื่น ๆ ในการอบรมสั่งสอนประชาชนชาวอินเดีย และต่อมาภาษาบาลีถูกเลือกให้เป็นภาษาจารึกคำสอนของพระพุทธเจ้า และประวัติดังกล่าวได้รับการปกครองของชนชาติภารตะในยุคนั้น รวมลงไว้เป็นคัมภีร์ ๔๕ เล่ม เรียกว่า **พระไตรปิฎก** จึงเชื่อได้ว่า พระพุทธเจ้าพูดได้หลายภาษาเหมือนที่มีคนปัจจุบันบางคนพูดได้ ๕ ภาษา เช่น มีคนหนึ่ง พ่อเป็นชาวรัสเซีย แม่เป็นคนไทย ไปเกิดที่ฮ่องกง มีพี่เลี้ยงเป็นคนบุรีรัมย์ย้ายไปอยู่อังกฤษ เรียนมหาวิทยาลัยเอกภาษาสเปน เขาพูดได้ ๕ ภาษาอย่างคล่องแคล่ว พระพุทธองค์ทรงเป็นนิรุกติศาสตร์ ย่อมสามารถแสดงธรรมได้หลากหลายภาษาแน่นอน

การจัดทำพจนานุกรมบาลี - ไทย ขึ้นมาในครั้งนี้ เป็นความดำริของท่านเจ้าคุณ **พระราชญาณกวี (สวัญ ปิยวิสุทธิ ป.ธ.๙, M.A.)** ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก ที่ทำงานด้านการศึกษาสงเคราะห์ งานสร้างศาสนทายาท เห็นว่าควรจะได้มีพจนานุกรมบาลี - ไทย เหมือนกับการเรียนภาษาอื่น ๆ ของโลก ที่จำเป็นต้องมีอุปกรณ์การเรียนอันสำคัญ นั่นคือพจนานุกรม.

ต่อมาก็ได้ชวนขวหาผู้ร่วมงาน โชคดีได้รับความร่วมมือจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ อนุญาตให้ **นายบุญสืบ อินสาร ป.ธ.๙** ข้าราชการในสังกัด มาดำเนินการร่วมกันจนสำเร็จเป็นประโยชน์แก่กุลเกตุการศึกษาคณะสงฆ์ในระดับต้น

นับว่าเป็นนิมิตหมายอันดีที่เกิด **พจนานุกรมบาลี - ไทย** ที่อธิบายหลักไวยากรณ์กำกับรูปศัพท์ไปด้วย ทำให้นักเรียนสามารถเรียนรู้การแจกรูปไปในตัว ทำให้นักเรียนไม่ต้องพึ่งพาอาศัยการแปลยกศัพท์ หรือต้องพึ่งครูอยู่ตลอดเวลาที่เรียกว่า มุขปาฐะ แปลว่า ตอนนี้ไป ผู้ศึกษาไม่ว่าจะเป็นภิกษุ สามเณร แม่ชี หรือฆราวาส นักศึกษา จะไม่รู้สึกลัวภาษาบาลีเรียนยากอีกต่อไป เพราะสามารถศึกษาค้นคว้าได้ด้วยตนเองอย่างละเอียดลึกซึ้งเหมือนอ่านหนังสือพิมพ์ในภาษาอังกฤษ ดิตศัพท์ที่เปิดพจนานุกรมดู นับว่าเป็นบุญของพระพุทธศาสนาโดยแท้.

(พระพรหมวชิรสุธี)

เจ้าอาวาสวัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก
กรรมการสาธารณสงเคราะห์ ในมหาเถรสมาคม
ประธานกองทุนปลุกเร้าแก้วศาสนทายาท

(๑๕)

คำนำ

เมื่อข้าพเจ้าเป็นสามเณรอายุ ๑๕ ปี เริ่มเรียนภาษาบาลี รู้สึกหนักใจที่ไม่มีพจนานุกรมแปลศัพท์ที่สงสัยเหมือนเรียนภาษาอังกฤษ ทุกอย่างต้องวิ่งไปพบพระอาจารย์ทำให้ไม่สามารถศึกษา ค้นคว้าได้ด้วยตนเอง ไม่เหมือนการเรียนภาษาอื่นที่มีพจนานุกรมให้ค้นคว้าได้สะดวกทุกขั้นตอน ข้าพเจ้าคิดในใจตลอดมาว่า ถ้าจบเปรียญธรรม ๙ ประโยคมีความรู้ภาษาบาลีดีแล้ว จะทำพจนานุกรมออกมาให้ได้ แต่พอจบแล้วก็ยังไม่มีโอกาสลงมือ มีงานอื่นแทรกเข้ามาตลอดเวลา. ต่อมาก็คิดว่า ถ้าทำเองไม่ได้ ก็จะหานักปราชญ์ผู้รู้ มาร่วมกันทำ จะสนับสนุนให้ท่านทำงานสำเร็จ.

ข้าพเจ้ามีแรงบันดาลใจอย่างสูงส่ง อยากให้การศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์มีพจนานุกรมเหมือนการเรียนภาษาทั้งหลายของโลก ซึ่งก่อนเรียนภาษาใด เขาต้องสร้างพจนานุกรมภาษานั้นขึ้นมาก่อน การเรียนจึงจะก้าวหน้า แม้การเรียนภาษาบาลีของฝรั่งอังกฤษก็ยังมีพจนานุกรมบาลี - อังกฤษ เขาทำสำเร็จมาแล้วก่อนเรากว่าร้อยปี เพราะพจนานุกรม ก็เหมือนเครื่องมือผ่าตัด หรือเข็มฉีดยาของหมอนั่นเอง. การเรียนภาษา แต่ไร้พจนานุกรม ก็เหมือนหมอผ่าตัด แต่ไร้เครื่องมือผ่าตัดที่ทันสมัย.

เมื่อข้าพเจ้ายังไม่สามารถทำเองได้ จึงได้หาผู้รู้มาทำ และหาทางสนับสนุนอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้การเรียนภาษาบาลีของประเทศไทยมีเสน่ห์ เป็นที่ดึงดูดใจ มิใช่จะจืดจางเฉพาะสงฆ์เท่านั้น แต่ตั้งใจจะส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนทั่วไป หันมาเรียนรู้ภาษาบาลีให้มากขึ้น เพราะการเรียนภาษาบาลี ก็คือการรักษาพระพุทธศาสนา ยิ่งประชาชนชาวพุทธเรียนมากเท่าใด ก็ยิ่งมีความเข้าใจพระพุทธศาสนาลึกซึ้งมากเท่านั้น ฉะนั้น จึงไม่ควรจำกัดการเรียนไว้เฉพาะที่บรรพชิตเท่านั้น.

ต่อมา ข้าพเจ้าโชคดี ได้พบกับนักปราชญ์ภาษาบาลีสำคัญท่านหนึ่ง ที่อุทิศชีวิตทำงานให้อย่างทุ่มเทเสียสละ คือ **อาจารย์บุญสืบ อินสาร ป.ธ.๙** ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านภาษาบาลีอย่างลึกซึ้ง เขียนตำรามามาก จึงได้พูดคุยหาแนวทางกันว่า เราจะร่วมมือกันทำงานอย่างไรกับชีวิตที่เหลือต่อจากนี้ไป จึงจะเกิดพจนานุกรมบาลี - ไทย ที่ดีพอสมควรขึ้นมาได้.

เมื่องานออกมาดี สมตั้งใจปรารถนา ข้าพเจ้าจึงรู้สึกโล่งอกเหมือนขึ้นสวรรค์ ที่ได้เห็นหนังสือนี้ถูกจัดพิมพ์และแพร่กระจายไปอยู่ในมือของน้องเณร เยาวชนที่กำลังเรียนอยู่หลายหมื่นชีวิตทั่วประเทศ. ต่อแต่นี้ไป การเรียนภาษาบาลี ภาษาของพระพุทธเจ้า ภาษาที่เราพูดกันอยู่ทุกวันนี้ จะไม่ใช่ของยาก แต่จะรู้สึกคล่องคัก รื่นเร้า ไม่เจ็บปวดหัว เวียงเวงอีกต่อไป.

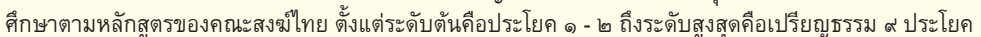

ธรรมะท่านปิยโสภณ

รศ. พพรหมภักดี

(พระราชญาณกวี)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก
รองประธานกองทุนปลุกเร้าแก้วศาสนทายาท
ผู้ประพันธ์พจนานุกรมบาลี - ไทย

ถ้าเป็นนาม ก็จะบอกให้รู้ว่าเป็นสิ่งอะไร แจกเหมือนอะไร ถ้าเป็นอาชยาดก็จะแยกธาตุ
ปัจจัย วิภัติ พร้อมกับขั้นตัวประธานให้ดู ถ้าเป็นนามกิตก์ ก็จะแยกธาตุ ปัจจัย บอกสาระ และ
ตั้งวิเคราะห์ให้ดู ถ้าเป็นกริยากิตก์ ก็จะแยกธาตุ และปัจจัยให้ดู ถ้าเป็นสมาส ก็จะบอกชื่อสมาสและ
ตั้งวิเคราะห์ให้ดู และถ้าเป็นตทริต ก็จะแยกศัพท์และปัจจัย พร้อมทั้งตั้งวิเคราะห์ให้ดู โดยใช้ตัวอย่างจาก
หนังสืออรรถกถาธรรมบทภาค ๑ - ๘

ข้าพเจ้า **นายบุญสืบ อินสาร ป.ธ.๙, พ.ม., ศษ.บ.** นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ผู้ได้รับมอบหมายให้จัดทำต้นฉบับหนังสือเล่มนี้ ได้ทุ่มเททั้งสติ ปัญญา กำลัง ความสามารถ และเวลาในการจัดทำต้นฉบับ ถ้ามีความผิดพลาดประการใด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับเมตตาธรรมจากท่านผู้รู้ได้ช่วยแนะนำ เพื่อจะได้แก้ไขให้ถูกต้องในการจัดพิมพ์ครั้งต่อไป

22/04

๕ ธันวาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

หมวดอักษร

อ
อา
อิ
อี
อุ
อู
เอ
โอ
ก
ข
ค
ฌ
จ
ฉ
ช
ฌ
ญ
จ
ฉ
ด
ถ
ท
ธ

หน้า

๑
๑๒๑
๑๕๑
๑๕๗
๑๕๗
๑๙๕
๑๙๕
๒๐๒
๒๑๐
๒๕๗
๒๖๘
๒๘๘
๒๙๑
๓๐๙
๓๑๔
๓๒๗
๓๒๘
๓๓๐
๓๓๓
๓๓๓
๓๕๐
๓๕๒
๓๘๙

หมวดอักษร

น
ป
ฝ
พ
ภ
ม
ย
ร
ล
ว
ส
ห

ภาคผนวก

ส่วนที่ ๑ นามศัพท์
ส่วนที่ ๒ อพยยศัพท์
ส่วนที่ ๓ อาขยาต
ส่วนที่ ๔ กิตก์
ส่วนที่ ๕ สมาส
ส่วนที่ ๖ ตัทธิต
อักษรวิธี
สมัญญาภิธาน
สนธิ
หลักการแปลมคธเป็นไทย

หน้า

๓๙๘
๔๔๒
๔๖๓
๔๖๖
๔๘๐
๖๐๐
๖๔๕
๖๕๔
๖๖๗
๖๗๖
๗๒๙
๘๒๐
๘๓๑
๘๓๔
๘๖๖
๘๗๒
๘๙๔
๙๑๓
๙๒๔
๙๓๗
๙๓๗
๙๔๒
๙๕๕

อักษรย่อ

ก.	กิริยา	ทพ.พหุ.	ทุตติยาวิภัตติ ฝ่ายพหูพจน์
กวิ.กัต.กัต.วิ.	กวิ ปัจจย กัตตุรูป กัตตุสาธนะ วิเคราะห์ว่า	ทุ.เอก.	ทุตติยาวิภัตติ ฝ่ายเอกพจน์
จ.	จตุตถีวิภัตติ	ธ.	ธมมปทฏจกถา หรือธรรมมททาสีกถา
จ.พหุ.	จตุตถีวิภัตติ ฝ่ายพหูพจน์	ธ.วิภาค.วิ.	ธ ปัจจย ในวิภาคัตถิต วิเคราะห์ว่า
จ.เอก.	จตุตถีวิภัตติ ฝ่ายเอกพจน์	น.	นาม
จตุ.ตป.วิ.	จตุตถิตปปริสสมาส วิเคราะห์ว่า	น.,นป.	นาม นปฺงสกลิงค์
จตุ.ตุล.วิ.	จตุตถิตุลยาริกรณพหุพพิทิสมาส วิเคราะห์ว่า	น.,ป.	นาม ปฺงลิ่งค์
ณ.	ณัฐวิภัตติ	น.,ป.,นป.	นาม ปฺงลิ่งค์, นปฺงสกลิ่งค์
ณ.ตป. วิ.	ณัฐตปปริสสมาส วิเคราะห์ว่า	น.,อิต.	นาม อิตถิลิ่งค์
ณ.ตุล.วิ.	ณัฐตุลยาริกรณพหุพพิทิสมาส วิเคราะห์ว่า	นปพ.กัม.วิ.	นปพพทกัมมชารยสมาส วิเคราะห์ว่า
ณ.พหุ.	ณัฐวิภัตติ ฝ่ายพหูพจน์	นปพ.พหุ.วิ.	นปพพทพหุพพิทิสมาส วิเคราะห์ว่า
ณ.ภิน.พหุพ.วิ.	ณัฐวิภินาณริกรณพหุพพิทิสมาส วิเคราะห์ว่า	นป.	นปฺงสกลิ่งค์
ณ.อุป.พหุพ.วิ.	ณัฐอุปมาพหุพพิทิสมาส วิเคราะห์ว่า	นป.พหุ.	นปฺงสกลิ่งค์ พหูพจน์
ณ.กัต.กรณ.วิ.	ณ ปัจจย กัตตุรูป กรณสาธนะ วิเคราะห์ว่า	นิ.	นิบาต
ณ.กัต.กัต.วิ.	ณ ปัจจย กัตตุรูป กัตตุสาธนะ วิเคราะห์ว่า	นิ.อัพ.วิ.	นิบาตปฺพทกะ อัพยัยภาวสมาส วิเคราะห์ว่า
ณ.ทสั.วิ.	ณ ปัจจย ในทสัตถิตถิต วิเคราะห์ว่า	ป.	ปฐมาวิภัตติ
ณ.ปริมาณ.วิ.	ณ ปัจจย ในปริมาณัตถิต วิเคราะห์ว่า	ป.พหุ.	ปฐมาวิภัตติ ฝ่ายพหูพจน์
ณ.ราคา.วิ.	ณ ปัจจย ในราคาถิตถิต วิเคราะห์ว่า	ป.เอก.	ปฐมาวิภัตติ ฝ่ายเอกพจน์
ณิก.ตรตยา.วิ.	ณิก ปัจจย ในตรตยาถิตถิต วิเคราะห์ว่า	ปณ.	ปัญจมีวิภัตติ
ณ.กัต.กัต.วิ.	ณ ปัจจย กัตตุรูป กัตตุสาธนะ วิเคราะห์ว่า	ปณ.เอก.	ปัญจมีวิภัตติ ฝ่ายเอกพจน์
ณย.ภาว.วิ.	ณย ปัจจย ในภาวถิตถิต วิเคราะห์ว่า	ปรก.วิ.	ปรกเสสสมาส วิเคราะห์ว่า
ณฏ.กัต.กัต.วิ.	ณฏ ปัจจย กัตตุรูป กัตตุสาธนะ วิเคราะห์ว่า	ปณฺจ.ตป.วิ.	ปณฺจมีตปปริสสมาส วิเคราะห์ว่า
ต.	ตติยาวิภัตติ	ปณฺจ.ตุล.วิ.	ปณฺจมีตุลยาริกรณพหุพพิทิสมาส วิเคราะห์ว่า
ต.ตป.วิ.	ตติยาตปปริสสมาส วิเคราะห์ว่า	ป.	ปฺงลิ่งค์
ต.ตุล.วิ.	ตติยาตุลยาริกรณพหุพพิทิสมาส วิเคราะห์ว่า	ปฺพเพก.วิ.	ปฺพเพกเสสสมาส วิเคราะห์ว่า
ต.พหุ.	ตติยาวิภัตติ ฝ่ายพหูพจน์	พหุ.	พหูพจน์
ต.เอก.	ตติยาวิภัตติ ฝ่ายเอกพจน์	ม.	มัธยมบุรุษ
ตร.เสฏฐ.วิ.	ตร ปัจจย ในเสฏฐัตถิต วิเคราะห์ว่า	มย.ปกติ.วิ.	มย ปัจจย ในปกติถิตถิต วิเคราะห์ว่า
ตา.ภาว.วิ.	ตา ปัจจย ในภาวถิตถิต วิเคราะห์ว่า	ยุ.กัต.กรณ.วิ.	ยุ ปัจจย กัตตุรูป กรณสาธนะ วิเคราะห์ว่า
ท.	ทั้งหลาย	ยุ.กัต.อหิ.วิ.	ยุ ปัจจย กัตตุรูป อหิกรณสาธนะ วิเคราะห์ว่า
ท.	ทุตติยาวิภัตติ	ยุ.กัม.อหิ.วิ.	ยุ ปัจจย กัมมรูป อหิกรณสาธนะ วิเคราะห์ว่า
ท. เอก.	ทุตติยาวิภัตติ ฝ่ายเอกพจน์	ร.ทสั.วิ.	ร ปัจจย ในทสัตถิตถิตถิต วิเคราะห์ว่า
ท.ตป.วิ.	ทุตติยาตปปริสสมาส วิเคราะห์ว่า	ว.	วิเสสนะ
		ว.,นป.	วิเสสนะ นปฺงสกลิ่งค์
		ว.,ป.	วิเสสนะ ปฺงลิ่งค์

อักษรย่อ

ว.,อิต.	วิเสสนะ อิตถीलิ่งค์	อ.	อันว่า
วิ.ว่า	วิเคราะห์ว่า	อ.กัต.กรณ.วิ.	อ ปัจจัย กัตตุรูป กรณสาธนะ วิเคราะห์ว่า
วิ.,ปุ.	วิเสสนะ ปุลงลิ่งค์	อ.กัต.กัต.วิ.	อ ปัจจัย กัตตุรูป กัตตุสาธนะ วิเคราะห์ว่า
วิ.นุต.กัม.วิ.	วิเสสนุตตบพท กัมมชารยสมาส วิเคราะห์ว่า	อ.กัต.กัม.วิ.	อ ปัจจัย กัตตุรูป กัมมสาธนะ วิเคราะห์ว่า
วิ.โนปม.กัม.วิ.	วิเสสโนปมบพท กัมมชารยสมาส วิเคราะห์ว่า	อ.ทวัน.วิ.	อสมหารทวันทวสมาส วิเคราะห์ว่า
วิ.โนภย.กัม.วิ.	วิเสสโนภยบพท กัมมชารยสมาส วิเคราะห์ว่า	อ.ทิกุ.วิ.	อสมหารทิกุสมาส วิ.ว่า
วิ.บุพ.กัม.วิ.	วิเสสนบุพพบพท กัมมชารยสมาส วิเคราะห์ว่า	อว.บุพ.กัม.วิ.	อวชารณบุพพบพท กัมมชารยสมาส วิเคราะห์ว่า
ส.	สัตตมีวิภัตติ	อัฟ.	อัพยยศัพท์
ส.ตป.วิ.	สัตตมีตปปริสสมาส วิเคราะห์ว่า	อา.	อาลปนะ
ส.ทวัน.วิ.	สมหารทวันทวสมาส วิเคราะห์ว่า	อิก.ตทส.วิ.	อิก ปัจจัย ในตทสสัตถิตททริต วิเคราะห์ว่า
ส.ทิกุ.วิ.	สมหารทิกุสมาส วิเคราะห์ว่า	อิต.	อิตถीलิ่งค์
ส.พหุ.	สัตตมีวิภัตติ ฝ่ายพหุจนะ	อิม.ชาตา.วิ.	อิม ปัจจัย ในชาตาทิตททริต วิเคราะห์ว่า
ส.เอก.	สัตตมีวิภัตติ ฝ่ายเอกจนะ	อีย.ชาตา.วิ.	อีย ปัจจัย ในชาตาทิตททริต วิเคราะห์ว่า
สท.พหุพ.วิ.	สทพหุพบพทพหุพพิหิสมาส วิเคราะห์ว่า	อี.ตทส.วิ.	อี ปัจจัย ในตทสสัตถิตททริต วิเคราะห์ว่า
สัม.บุพ.กัม.วิ.	สัมภาวนบุพพบพท กัมมชารยสมาส วิเคราะห์ว่า	อีย.ฐาน.วิ.	อีย ปัจจัย ในฐานตททริต วิเคราะห์ว่า
		อุ.	อุตตมบุรุษ
		เอก.	เอกจนะ
		เออย.ฐาน.วิ.	เออย ปัจจัย ในฐานตททริต วิเคราะห์ว่า

อภินิหาร ว. ผู้มีพระเนตรดำหามีได้ ปุ. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก. **อภินิหารโต (ราชา)** อ. พระราชาผู้มีพระเนตรดำหามีได้ เป็นนบุพพบท พหุพพิทสมาส มีวิเสสนบุพพบท กัมมชารยสมาส เป็นภายใน มีวิเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้ วิ.บุพ.กัม. วิ. กณฺหฺ เนตฺตํ = กณฺหฺ เนตฺตํ ตา (พระเนตร) ดำหามีได้ นบุพ.พหุ.วิ. **นตฺถิ ตสฺส กณฺหฺ เนตฺตํ** **อภินิหารโต (ราชา)** พระเนตรดำของพระราชา นั้น ไม่มี เหตุนั้น พระราชานั้น ชื่อว่าผู้มีพระเนตรดำหามีได้ [เนตฺตํ = ตา,พระเนตร นป.]

อกต ก. อัน...ไม่กระทำแล้ว มาจาก น บทหน้า + กร ชาติ ในความทำ + ต ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง ลบ ร ที่สุดธาตุ ได้รูป เป็น **อกต** ปุ. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก. **อกโต สมณธมฺโม** = อ. สมณธรรมอัน...ไม่กระทำแล้ว อิต. ลง อา เครื่องหมายอิต. แจกเหมือน กณฺหา เช่น ป.เอก. **อกตา อิทฺธิ** = อ. อิทฺธิ อัน...ไม่กระทำแล้ว นป. แจกเหมือน กุล เช่น ป.เอก. **อกตํ นิพฺพานํ** = อ. พระนิพพาน อัน...ไม่กระทำแล้ว

อกตญญู ๑ ว. ผู้เป็นคนอกตัญญู (ผู้ไม่รู้ซึ่งอุปการะอันเขากระทำแล้ว) ปุ. แจกเหมือน ปุริส มาจาก **อกต** (อุปการ) + ฌา ชาติ + ฐ ปัจจัย ช้อน ณ หน้า ฌา ชาติ ลบ ร เหลือไว้แต่ อ ลบ อา ที่ ฌา ได้รูป เป็น **อกตญญู** แปลว่า ผู้ไม่รู้ซึ่งอุปการะอันเขากระทำแล้ว เป็นกัตตุรูป กัตตุสาธนะ วิ. ว่า **น กตํ (อุปการ) ขานาตีติ = อกตญญู (ชโน)** ชนใด ย่อมไม่รู้ ซึ่งอุปการะ อันเขากระทำแล้ว เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า **อกตญญู** (ผู้ไม่รู้ซึ่งอุปการะอันเขากระทำแล้ว)

อกตญญู ๒ ว. ผู้ซึ่งพระนิพพานอันปัจจัยอะไร ๆ กระทำไม่ได้แล้ว ปุ. แจกเหมือน ปุริส มาจาก **อกต** (นิพพาน) + ฌา ชาติ + ฐ ปัจจัย ช้อน ณ หน้า ฌา ชาติ ลบ ร เหลือไว้แต่ อ ลบ อา ที่ ฌา ได้รูปเป็น **อกตญญู** แปลว่า ผู้ซึ่งพระนิพพานอันปัจจัยอะไร ๆ กระทำไม่ได้แล้ว เป็นกัตตุรูป กัตตุสาธนะ วิ. ว่า **อกตํ (นิพพาน) ขานาตีติ = อกตญญู (ชโน)** ชนใด ย่อมไม่รู้ ซึ่งพระนิพพาน

อันปัจจัยอะไร ๆ กระทำไม่ได้แล้ว เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า **อกตญญู** (ผู้ซึ่งพระนิพพานอันปัจจัยอะไร ๆ กระทำไม่ได้แล้ว)

อกตตฺตา น.,นป. เพราะความที่แห่ง...เป็น...อันเราไม่กระทำแล้ว แจกเหมือน กุล ลง ตต ปัจจัย ในภาวตฺทิต วิ. ว่า **อกตสฺส ภาโว = อกตตฺตํ**

อกตปฏฺการ น.,นป. เจียมอันบุคคลไม่กระทำแล้ว แจกเหมือน ปุริส เป็นวิเสสนบุพพบท กัมมชารยสมาส วิ. ว่า **อกโต ปฏฺการโ** = **อกตปฏฺการโ**

อกตปาปกมฺม ว. ผู้มีกรรมชั่วอันไม่กระทำแล้ว ปุ. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.พหุ. **อกตปาปกมฺมา (ชนา)** อ. ชน ท. ผู้มีกรรมชั่วอันไม่กระทำแล้ว เป็นตติยาตุลยาธิกรณพหุพพิทสมาส มีวิเสสนบุพพบท กัมมชารยสมาส เป็นภายใน มีวิเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้ วิ.บุพ.กัม. วิ. **ปาปํ กมฺมํ = ปาปกมฺมํ** ต.ตุล.วิ. **อกตํ ปาปํ** **เยหิ เต อกตปาปกมฺมา (ชนา)**

อกตตฺตพฺพกมฺม น.,นป. กรรมอัน...ไม่พึงกระทำ แจกเหมือน กุล เช่น ป.เอก. **อกตตฺตพฺพกมฺมํ** อ. กรรมอันบุคคลไม่พึงกระทำ เป็นวิเสสนบุพพบท กัมมชารยสมาส วิ. ว่า **อกตตฺตพฺพํ กมฺมํ = อกตตฺตพฺพกมฺมํ**

อกตตฺตพฺพยฺยตฺตก ว. อันควรแล้วแก่กรรมอันบุคคลไม่พึงกระทำ นป. แจกเหมือน กุล เป็น จตุตถัตตปุริสสมาส มีวิเสสนบุพพบท กัมมชารยสมาส เป็นภายใน มีวิเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้ วิ.บุพ.กัม. วิ. **อกตตฺตพฺพํ กมฺมํ = อกตตฺตพฺพกมฺมํ** จตุ.ตป.วิ. **อกตตฺตพฺพกมฺมสฺส ยฺยตฺตกํ = อกตตฺตพฺพยฺยตฺตกํ (กมฺมํ)**

อกตฺวา ก. ไม่กระทำแล้ว มาจาก น บทหน้า + กร ชาติ ในความทำ + ตฺวา ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง ลบ ร ที่สุดธาตุ สำเร็จรูป เป็น **อกตฺวา**

อกถ น.,นป. การไม่กล่าว มาจาก น บทหน้า + กถ ชาติ ในความกล่าว + ยฺ ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง แปลง ยฺ เป็น อน ได้รูปเป็น **อกถ** แปลว่า การไม่กล่าว เป็น ภาวรูป ภาวสาธนะ วิ. ว่า **อกถํ = อกถํ** การ

ไม่กล่าว ชื่อว่า **อกถน** การไม่กล่าว ลง โต ปัจจัย บ้าง ซึ่ง โต ปัจจัยนั้น ส่วนมากแปลว่า “ข้าง” และ “แต่” แต่ที่แปลว่า “เพราะ” ก็มีเหมือนกัน เช่น อกถนโต = เพราะการไม่กล่าว เป็นต้น

อกถิต ก. อัน...ไม่กราบทูลแล้ว มาจาก น บทหน้า + กถ ชาติ ในความกล่าว + ต ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง ลง อี อาคม ได้รูปเป็น **อกถิต** ดู **อกต**

อกถตุ น. อ. อัน...ไม่กล่าว, เพื่ออันไม่กล่าว มาจาก น บทหน้า + กถ ชาติ ในความกล่าว + ต ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง ลง อี อาคม วิการ อี เป็น เอ สำเร็จรูปเป็น **อกถตุ** ใช้แทนปฐมวิภัติ แปลว่า อ. อัน...ไม่กล่าว ใช้แทนจตุตถวิภัติ แปลว่า เพื่ออันไม่กล่าว

อกถตวา ก. ไม่บอกแล้ว, ไม่กล่าวแล้ว มาจาก น บทหน้า + กถ ชาติ ในความกล่าว + เอ ปัจจัย ในกัตตฺวาจาก + ตวา ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง สำเร็จรูปเป็น **อกถตวา**

อกนิฏฺฏกวน น.,ป. ภพชื่อว่าอกนิฏฺฏจะแจกเหมือน กุล เช่น ปญ.เอก. **อกนิฏฺฏกวนา** แต่ภพชื่อว่า อกนิฏฺฏจะ เป็นวิเสสณบุพพท กัมมธารยสมาส วิ.ว่า **อกนิฏฺฏ กวนํ = อกนิฏฺฏกวนํ**

อกมุขีย ว. อัน...พึงให้ห้วนไหวมิได้ มาจาก น บทหน้า + กมุข ชาติ ในความห้วนไหว + ญ ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง ลง ญ เหลือไว้แต่ย ลง อี อาคม ได้รูปเป็น **อกมุขีย** แปลว่าอันใครๆพึงให้ห้วนไหวมิได้เป็นกัมมรูป กัมมสาธนะ ป. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.พหุ. **อกมุขียา** (อริยา) อ. พระอริยเจ้า ท. อันใครๆ พึงให้ห้วนไหวมิได้ วิ.ว่า **น กมุเปตพฺพาทิ อกมุขียา** (อริยา) พระอริยะ ท. เหล่าใด อันใครๆ พึงให้ห้วนไหวมิได้ เหตุนั้น พระอริยะ ท. เหล่านั้น ชื่อว่าอันใครๆ พึงให้ห้วนไหวมิได้

อกรณ น.,นป. การไม่กระทำ มาจาก น บทหน้า + กร ชาติ + ญ ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง แปลง ญ เป็น อน ได้รูปเป็น **อกรณ** แปลว่า การไม่กระทำ เป็นภาวรูป ภาวสาธนะ วิ.ว่า **อกรณํ = อกรณํ** แจกเหมือน กุล

อกรมหา ก. (มยฺ อ. เราท.) ได้กระทำแล้ว ประกอบ ด้วยเครื่องปรุงคือ อ อาคม + กร ชาติ ในความทำ + อ ปัจจัยในกัตตฺวาจาก + มหา อักษรตติวิภัติ สำเร็จรูปเป็น **อกรมหา**

อกริ ก. ได้กระทำแล้ว ประกอบด้วยเครื่องปรุง คือ อ อาคม + กร ชาติ ในความทำ + โอ ปัจจัยใน กัตตฺวาจาก (ปัจจัยประจำหมวดธาตุ) + อี อักษรตติ วิภัติ รัสสะ อี เป็น อี เป็น อกริ + อี ลบสระหน้า คือ โอ ที่ ไร สำเร็จรูปเป็น **อกริ** เป็นได้ ๒ บุรุษ คือ ประถมบุรุษและมัธยมบุรุษ (อี ประถมบุรุษใช้แทน โอ มัธยมบุรุษ) มีที่สังเกตคือ ถ้าไม่มีตัวประธาน จะเป็นมัธยมบุรุษ เพราะมัธยมบุรุษฝ่ายเอกจะ ให้ขึ้นประธานมาเอง คือ ขึ้น ตฺว โดยมากจะอยู่ ภายใน อิติ ศัพท์ เช่น (ตฺว) **อกริ = อ. ท่าน** ได้ กระทำแล้ว แต่ถ้ามีตัวประธานซึ่งเป็นนามนาม จะเป็นประถมบุรุษ เช่น เถโร **อกริ = อ. พระเถระ** ได้กระทำแล้ว

อกริสฺส ก. (เช่น เทวทตฺโต อ. พระเทวทัต) จักได้ กระทำแล้ว ประกอบด้วยเครื่องปรุงคือ อ อาคม ต้นธาตุ + กร ชาติ ในความทำ + โอ ปัจจัย + สฺสา กาลาติปัตติวิภัติ ลง อี อาคม เป็น อกริ + อี + สฺสา ลบสระหน้าคือ โอ ที่ ไร รัสสะ อา ที่ สฺสา เป็น อ สำเร็จรูปเป็น **อกริสฺส**

อกริ ก. (อหฺ อ. เรา) ได้กระทำแล้ว ประกอบด้วย เครื่องปรุงคือ อ อาคม + กร ชาติ ในความทำ + โอ ปัจจัยในกัตตฺวาจาก + อี อักษรตติวิภัติ เป็น อกริ + อี ลบสระหน้าคือ โอ ที่ ไร สำเร็จรูปเป็น **อกริ**

อกรโหต ว. ผู้ไม่กระทำอยู่ มาจาก น บทหน้า + กร ชาติ ในความทำ + โอ ปัจจัยในกัตตฺวาจาก + อนต ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่ หลัง ได้รูปเป็น **อกรโหต** ป. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก. **อกรโหโต บุคฺคโล** = อ. บุคคลผู้ไม่กระทำ อยู่ แจกเหมือน ภาวต บ้าง เช่น **อกริ** ผู้ไม่กระทำ อยู่ แปลง หนฺต กับ สิ เป็น อ อธิ. ลง อี เครื่องหมาย อิตถิลิงค์ แจกเหมือน นารี เช่น ป.เอก. **อกรโหติ อฺปาสิกา** = อ. อฺปาสิกา ผู้ไม่กระทำอยู่ นป. แจกเหมือน กุล เช่น ป.เอก. **อกรโหตํ กุลํ** = อ. ตระกูล อันไม่กระทำอยู่

อกัส ก. (เช่น ชนา อ.ชน ท.) ได้กระทำแล้ว ประกอบด้วยเครื่องปรุงคือ อ อาคม + กร ชาติ ใน ความทำ + โอ ปัจจัยในกัตตฺวาจาก + อุ อักษรตติ วิภัตติ ลบ ร ที่สุดธาตุ แปลง อุ เป็น อัส ลบ โอ สำเร็จรูปเป็น **อกัส**

อกาตุ น. อ. อัน...ไม่กระทำ, เพื่ออันไม่กระทำ มาจาก น บทหน้า + กร ชาติ ในความทำ + ตุ ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง แปลง กร เป็น กา สำเร็จรูปเป็น **อกาตุ** ใช้แทนปฐม วิภัตติ แปลว่า อ. อัน...ไม่กระทำ ใช้แทนจตุตถิ วิภัตติ แปลว่า เพื่ออันไม่กระทำ

อการณ ว. มิใช่เหตุ นป. แจกเหมือน กุล เช่น ต.เอก. **อการณ** (วตฺตนา) ด้วยเรื่องมิใช่เหตุ เป็นนบุพพท กัมมธารยสมาส วิ.ว่า **น การณ = อการณ** (อิท วตฺต) เรื่องนี้ เป็นเหตุ หามิได้ ชื่อว่าเป็นเหตุหามิได้ (มิใช่เหตุ)

อการเตวา ก. ยัง...ไม่ให้กระทำแล้ว มาจาก น บทหน้า + กร ชาติ ในความทำ + เณ ปัจจัยใน เหตุกัตตฺวาจาก + ตฺวา ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง ด้วยอำนาจ เณ ปัจจัย ที่ชะ อ ที่ต้นธาตุ เป็น อา ลบ ณ เหลือไว้แต่ เอ สำเร็จรูปเป็น **อการเตวา**

อกาล ว. มิใช่กาล ป. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก **อกาล** (สมโย) อ. สมัยมิใช่กาล เป็นนบุพพท กัมมธารยสมาส วิ.ว่า **น กาล** = **อกาล** (อัย สมโย) สมัยนี้ เป็นกาล หามิได้ ชื่อว่า **อกาล** ๑ เป็นกาลหามิได้ (มิใช่กาล)

อกาลิ ก. ได้กระทำแล้ว ประกอบด้วยเครื่องปรุง คือ อ อาคม + กร ชาติ ในความทำ + โอ ปัจจัยใน กัตตฺวาจาก + อี อักษรตติวิภัตติ แปลง กร เป็น กา ลง ส อาคม รัสสะ อี เป็น อี เป็น oka + โส + อี ลบสระหน้าคือ โอ ที่ โส สำเร็จรูปเป็น **อกาลิ** (การแปล ให้ดู อกริ ประกอบด้วย)

อกาลี ก. (อห อ.เรา) ได้กระทำแล้ว ประกอบด้วย เครื่องปรุงคือ อ อาคม + กร ชาติ ในความทำ + โอ ปัจจัยในกัตตฺวาจาก + อี อักษรตติวิภัตติ แปลง กร เป็น กา ลง ส อาคม เป็น oka + โส + อี ลบสระ หน้าคือ โอ ที่ โส สำเร็จรูปเป็น **อกาลี**

อภิญจน ว. ผู้มีความกังวลหามิได้ (ผู้ไม่มีความ กังวล) เป็นนบุพพทพหุพพิหสสมาส ป. แจก เหมือน ปุริส เช่น ป.เอก. **อภิญจน** (เถโร) อ. พระเถระผู้มีความกังวลหามิได้ วิ.ว่า **นตฺถิ ตสฺส ภิญจนนฺติ อภิญจน** (เถโร) อิต. ลง อา เครื่องหมายอิตถิลิงค์ แจกเหมือน กณฺหา เช่น ป.เอก. **อภิญจน** (เถรี) อ. พระเถรี ผู้มีความ กังวลหามิได้ วิ.ว่า **นตฺถิ ตสฺสา ภิญจนนฺติ อภิญจน** (เถรี) นป. แจกเหมือน กุล เช่น ป.เอก. **อภิญจน** (จิตฺต) อ. จิต อันมีความกังวล หามิได้ วิ.ว่า **นตฺถิ ตสฺส ภิญจนนฺติ อภิญจน** (จิตฺต)

อภิตติ ว.,ป. (โทษ) มิใช่เกียรติ แจกเหมือน ปุริส เช่น พ.เอก. **อภิตติ** (โทส) ซึ่งโทษมิใช่เกียรติ เป็น นบุพพทกัมมธารยสมาส วิ.ว่า **น กิตฺติ = อภิตติ** (อัย โทส) โทษนี้ เป็นเกียรติ หามิได้ ชื่อว่า **อภิตติ** ๑ เป็นเกียรติหามิได้ (มิใช่เกียรติ)

อภิลนฺต ว. ผู้ไม่บอบช้ำแล้ว, ผู้ไม่ลำบากแล้ว มาจาก น บทหน้า + กิลม ชาติ ในความลำบาก, บอบช้ำ + ตปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะ อยู่หลัง ลบ ม ที่สุดธาตุ แปลง ต เป็น นฺต ได้รูป เป็น **อภิลนฺต** ป. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก. **อภิลนฺโต** (ปุริโส) = บุรุษผู้ไม่ลำบากแล้ว อิต. ลง อา เครื่องหมายอิต. แจกเหมือน กณฺหา เช่น ป.เอก. **อภิลนฺตา** (กุลธิตา) = อ. กุลธิตา ผู้ไม่บอบช้ำแล้ว

อภิลมฺหต ว. ผู้ไม่ลำบากอยู่, ผู้ไม่บอบช้ำอยู่ มาจาก น บทหน้า + กิลม ชาติ ในความลำบาก, บอบช้ำ + อนต ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะ พยัญชนะอยู่หลัง ได้รูปเป็น **อภิลมฺหต** ป. แจก เหมือน ปุริส เช่น ป.เอก. **อภิลมฺหโต** (ปุริโส) = อ. บุรุษผู้ไม่ลำบากอยู่ อิต. ลง อี เครื่องหมายอิตถิ ลิงค์ แจกเหมือน นารี เช่น ป.เอก. **อภิลมฺหตี** (กุลธิตา) = อ. กุลธิตา ผู้ไม่บอบช้ำอยู่

อภิลเมตฺวา ก. ยัง...ไม่ให้ลำบากแล้ว มาจาก น บทหน้า + กิลม ชาติ ในความลำบาก, บอบช้ำ + เณ ปัจจัยในเหตุกัตตฺวาจาก + ตฺวา ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง ลบ ณ เหลือไว้แต่ เอ สำเร็จรูปเป็น **อภิลเมตฺวา**

อภฺษณฺฏฐฐ ก. ไมํกรธลั้ว มาจาก น บทหน้า + กร ธาตุ ในความกรธ + ย บัจยในกัตตฺวาจาก + ตฺวา บัจย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง แปลง ย กับ ธ เป็น ฐ ลง อี อาคม สำเร็จรูปเป็น

อภฺษณฺฏฐฐ ว. ผู้ไมํคดโกงเป็นนบุพพบทกัมมธารยสมาส ปุ. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.พหุ. อภฺษณฺฏฐฐ วิ.ว่า น กุฏิลา = อภฺษณฺฏฐฐ (อิมะ สุตฺตา) สัตว์ ท. เหล่านี้ เป็นผู้คดโกง หามิได้ ชื่อว่า อภฺษณฺฏฐฐ ผู้คดโกง หามิได้ (มิใช่ผู้คดโกง, ผู้ไมํคดโกง)

อภฺษณฺฏฐฐ น.,อิต. ความที่แห่งตนเป็นผู้ไมํคดโกง ลง ตา บัจย ในภาวตัทธิต แจกเหมือน กณฺณมา เช่น ต.เอก. กุฏิลตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้ไมํคดโกง วิ.ว่า อภฺษณฺฏฐฐ (อตุตฺโท) ภาโว = อภฺษณฺฏฐฐ

อภฺษณฺฏฐฐ ว. ผู้ไมํกระทำอยู่(อ+กร+โอ+อนฺต+ส) มาจาก น บทหน้า + กร ธาตุ ในความทำ + โอ บัจยในกัตตฺวาจาก + อนฺต บัจย + ส จตฺตฺวิภิตติ และจณฺฐวิภิตติ แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง แปลง อ ที่ ก เป็น อุ ลง ร ที่สุดธาตุ แปลง โอ เป็น อว แปลง ว เป็น พ ซ้อน พ หน้า พ เป็น กุพฺพนฺต แปลง นฺต กับ ส เป็น โต สำเร็จรูปเป็น

อภฺษณฺฏฐฐ น.,นป. อภฺษณฺฏฐฐ แจกเหมือน กุล เช่น ป.เอก. อภฺษณฺฏฐฐ อ. อภฺษณฺฏฐฐ

อภฺษณฺฏฐฐ น.,นป. อภฺษณฺฏฐฐ, กรรมอันเป็น อภฺษณฺฏฐฐ, กรรมอันมิใช่กุล แจกเหมือน กุล เป็น วิเสสนบุพพบท กัมมธารยสมาส มีนบุพพบท กัมมธารยสมาส เป็นภายใน มีวิเคราะหตามลำดับ ดังนี้ นบุพ.กัม.วิ. น กุสฺลํ = อภฺษณฺฏฐฐ (กมุ) วิ.บุพ.กัม.วิ. อภฺษณฺฏฐฐ กมุ = อภฺษณฺฏฐฐ

อภฺษณฺฏฐฐ น.,อิต. การกระทำซึ่งอภฺษณฺฏฐฐ แจกเหมือน กณฺณมา เช่น ส.เอก. อภฺษณฺฏฐฐ ในการกระทำซึ่งอภฺษณฺฏฐฐเป็นจณฺฐฐฐฐฐฐฐฐฐ วิ.ว่า อภฺษณฺฏฐฐ กิริยา = อภฺษณฺฏฐฐ (เรียกชื่อสมาส ตามวิภิตติที่ปรากฏในรูปวิเคราะห) คำว่า กิริยา ในคำว่า อภฺษณฺฏฐฐ มาจาก กร ธาตุ + ริริย บัจย (นอกแบบ) ลง ร ที่สุดธาตุ และลง ร แห่ง ริริย

เหลือไว้แต่ อิริย ได้รูปเป็น กิริยา แปลว่า การกระทำ เป็นภาวรูป ภาวาสนะ วิ.ว่า กรณํ = กิริยา

อภฺษณฺฏฐฐ ว. ผู้เกียจคร้านแล้วหามิได้, ผู้จมลงสู่อาการอันบัณทิตเกลียดแล้วหามิได้ ปุ. แจกเหมือน ปุริส เช่น ต.เอก. อภฺษณฺฏฐฐ (ปุริเสน) อิต. แจกเหมือน กณฺณมา เช่น ต.เอก. อภฺษณฺฏฐฐ (นาริยา) คำว่า อภฺษณฺฏฐฐ มาจาก น + กุ (กุจฺจิต) บทหน้า + สิท ธาตุ ในความจม + อ บัจย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง อาเทศ ท เป็น ต ได้รูปเป็น อภฺษณฺฏฐฐ แปลว่า ผู้จมลงสู่อาการอันบัณทิตเกลียดแล้วหามิได้ เป็นกัตตฺรูป กัตตฺ-สาสนะ วิ.ว่า น กุจฺจิตํ (อาการํ) สิทฺติ อภฺษณฺฏฐฐ (ปุคฺคโล) บุคคลใด ย่อมจมลงสู่อาการอันบัณทิตเกลียดแล้ว หามิได้ เหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า อภฺษณฺฏฐฐ ผู้จมลงสู่อาการอันบัณทิตเกลียดแล้ว หามิได้ (โดยอรรถแปลว่าผู้ไมํเกียจคร้าน)

อภฺษณฺฏฐฐ ว. อัน...เหี้ยมแล้ว มาจาก อา บทหน้า + กม ธาตุ ในความก้าวไป (ด้วยอำนาจ อา อุปัตถ ไมํแปลว่า ก้าวไป แต่แปลว่า เหี้ยม) + ต บัจย รัสสะ อา ที่บทหน้า เป็น อ ซ้อน ก หน้า ก ธาตุ มี ม เป็นที่สุด แปลง ต เป็น นฺต ลง ม ที่สุดธาตุ ได้รูปเป็น อภฺษณฺฏฐฐ ฐ อภฺ

อภฺษณฺฏฐฐ น.,นป. กาลแห่ง...อัน...ทั้ง เหี้ยมแล้วทั้งเหี้ยมแล้ว แจกเหมือน ปุริส เช่น ส.เอก. อภฺษณฺฏฐฐ ในกาลแห่ง...อัน... ทั้งเหี้ยมแล้วทั้งเหี้ยมแล้ว เป็นจณฺฐฐฐฐฐฐฐฐฐ มีวิเสสนโนภยบท กัมมธารยสมาส และ วิเสสนบุพพบท กัมมธารยสมาส เป็นภายใน มีวิเคราะหตามลำดับ ดังนี้ วิ.โนภ.กัม.วิ. อภฺษณฺฏฐฐ จ อภฺษณฺฏฐฐ จ = อภฺษณฺฏฐฐ (สาขา) วิ.บุพ.กัม.วิ. อภฺษณฺฏฐฐ สาขา = อภฺษณฺฏฐฐ สาขา จ.ตป.วิ. อภฺษณฺฏฐฐ สาขา ย กาโล = อภฺษณฺฏฐฐ

อภฺษณฺฏฐฐ น.,นป. ที่อัน...เหี้ยมแล้ว แจกเหมือน กุล เช่น ส.เอก. อภฺษณฺฏฐฐ ในที่อัน...เหี้ยมแล้ว เป็นวิเสสนบุพพบท กัมมธารยสมาส วิ.ว่า อภฺษณฺฏฐฐ จานํ = อภฺษณฺฏฐฐ [ซ้อน ฐ หน้า จ]

อภินิหาร น.,อิต. กิ่งไม้อัน...เหยียบแล้ว
แจกเหมือน กณฺหา เช่น ป.เอก. **อภินิหาร**
อ. กิ่งไม้อัน...เหยียบแล้ว เป็นวิเศษนพพพพ
กัมมธรรยสมาส วิ.ว่า **อภินิหาร** **สาข** =
อภินิหาร

อภินิหาร ก. เหยียบอยู่ มาจาก อา บพหน้า + กม
ธาตุในความก้าวไป (ด้วยอำนาจ อา อุปสัค แปลว่า
เหยียบ) + อ ปัจจัยในกัตตุจาก + อนต ปัจจัย
รัสสะ อา ที่บพหน้า เป็น อ ช้อน ก หนา ก
ได้รูปเป็น **อภินิหาร** ดู **อภินิหาร**

อภินิหาร ก. (เช่น หตฺถิโน อ. ช้าง ท.) จงเหยียบ
ประกอบด้วยเครื่องปรุงคือ อา บพหน้า + กม ธาตุ
ในความก้าวไป (ด้วยอำนาจ อา อุปสัค ไม่แปลว่า
ก้าวไป แต่แปลว่า เหยียบ) + อ ปัจจัยในกัตตุจาก
+ อนต ปัจจัยมีวิภตติ รัสสะ อา ที่บพหน้า เป็น อ
ช้อน ก หนา ก สำเร็จรูปเป็น **อภินิหาร**

อภินิหาร ก. (ตรวิ อ. ทาน) ย่อมเหยียบ ประกอบด้วย
เครื่องปรุงคือ อา บพหน้า + กม ธาตุ ในความ
ก้าวไป (ด้วยอำนาจ อา อุปสัค ไม่แปลว่า ก้าวไป
แต่แปลว่า เหยียบ) + อ ปัจจัยในกัตตุจาก +
สิ วัตตมานาวิภตติ รัสสะ อา ที่บพหน้า เป็น อ
ช้อน ก หนา ก สำเร็จรูปเป็น **อภินิหาร**

อภินิหาร ก. เหยียบแล้ว ประกอบด้วยเครื่องปรุงคือ
อา บพหน้า + กม ธาตุในความก้าวไป (ด้วยอำนาจ
อา อุปสัค แปลว่า เหยียบ) + อ ปัจจัยในกัตตุจาก
+ อี อัชชัตตนิวิภตติ รัสสะ อี เป็น อ สำเร็จรูปเป็น
อภินิหาร (ดู อภิ ประกอบด้วย)

อภินิหาร ก. เหยียบแล้ว สำเร็จรูปมาจาก อา
บพหน้า กม ธาตุในความก้าวไป (ด้วยอำนาจ อา
อุปสัค แปลว่า เหยียบ) ตวา ปัจจัย รัสสะ อา
ที่บพหน้า เป็น อ ช้อน ก หนา ก ลง อี อากม
สำเร็จรูปเป็น **อภินิหาร**

อภินิหาร ก. (เช่น จกฺก อ. ล้อ) พึงเหยียบ ประกอบ
ด้วยเครื่องปรุงคือ อา บพหน้า + กม ธาตุในความ
ก้าวไป (ด้วยอำนาจ อา อุปสัค แปลว่า เหยียบ) +
อ ปัจจัยในกัตตุจาก + เอยย สัตตนิวิภตติ รัสสะ
อา ที่บพหน้า เป็น อ ช้อน ก หนา ก สำเร็จรูป
เป็น **อภินิหาร**

อภินิหาร ก. อัน...ต่ำแล้ว มาจาก อา บพหน้า + กส
ธาตุในความต่ำ + ต ปัจจัย รัสสะ อา ที่บพหน้า
เป็น อ ช้อน ก หนา ก ธาตุมี ส เป็นที่สุดอยู่หน้า
แปลง ต เป็น ฏ ฬ ส ที่สุดธาตุ ได้รูปเป็น
อภินิหาร ดู **อภินิหาร**

อภินิหาร ก. (เช่น ปุคฺคโล อ. บุคคล) ต่ำแล้ว
ประกอบด้วยเครื่องปรุงคือ อา บพหน้า + กส ธาตุ
ในความต่ำ + อ ปัจจัยในกัตตุจาก + อี อัชชัตตนิ
วิภตติ รัสสะ อา ที่บพหน้า เป็น อ ช้อน ก หนา
ก พฤทธิ อุ ที่ ก เป็น โอ ฬ ส ที่สุดธาตุ แปลง
อี อัชชัตตนิ เป็น จฉิ สำเร็จรูปเป็น **อภินิหาร**

อภินิหาร ๑ ว. ผู้ไม่โกรธ มาจาก น บพหน้า + กฐ
ในความโกรธ + ยุ ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะ
พยัญชนะอยู่หลัง ช้อน ก หนา กฐ ธาตุ พฤทธิ อุ
ที่ ก เป็น โอ แปลง ยุ เป็น อน ได้รูปเป็น **อภินิหาร**
แปลว่า **อภินิหาร** เป็นกัตตุรูป กัตตุสาธนะ วิ.ว่า
น กฐมตติ **อภินิหาร** (ปุคฺคโล) หรือแปลว่า
อภินิหารโดยปกติ เป็นกัตตุรูป กัตตุสาธนะ ลง
ในอรรถแห่งดัสสละ วิ.ว่า น กฐมตติ **อภินิหาร**
อภินิหาร (ปุคฺคโล) ปุ. แจกเหมือน ปุริส อิต.
แจกเหมือน กณฺหา

อภินิหาร ๒ น.,ปุ. ความไม่โกรธ มาจาก น บพหน้า
+ กฐ ธาตุในความโกรธ + ยุ ปัจจัย แปลง น เป็น อ
เพราะพยัญชนะอยู่หลัง ช้อน ก หนา กฐ ธาตุ แปลง
ยุ เป็น อน ได้รูปเป็น **อภินิหาร** แปลว่า
อภินิหาร เป็น ภาวรูป ภาวสาธนะ วิ.ว่า
อภินิหาร = **อภินิหาร** ความไม่โกรธ ชื่อว่า
อภินิหาร ความไม่โกรธ แจกเหมือน กฐ

อภินิหาร ก. (เช่น ชโน อ. ชน) ย่อมต่ำ ประกอบ
ด้วยเครื่องปรุงคือ อา บพหน้า + กส ธาตุในความ
ต่ำ + อ ปัจจัยในกัตตุจาก + ตี วัตตมานาวิภตติ
รัสสะ อา ที่บพหน้า เป็น อ ช้อน ก หนา ก พฤทธิ
อุ ที่ ก เป็น โอ สำเร็จรูปเป็น **อภินิหาร**

อภินิหาร น.,ปุ. เสียงแห่งการต่ำ แจกเหมือน
ปุริส เช่น พุ.เอก. **อภินิหาร** ซึ่งเสียงแห่งการ
ต่ำ เป็นฉิฐฐิตปุริสสมาส วิ.ว่า **อภินิหาร**
อภินิหาร = **อภินิหาร** คำว่า **อภินิหาร** มาจาก
อา บพหน้า + กส ธาตุในความต่ำ + ยุ ปัจจัย รัสสะ

อา ที่บพหน้า เป็น อ ช้อน กุ หน้า ก พฤทธิ อุ ที่ กุ เป็น โอ แปลง ยุ เป็น อน ได้รูปเป็น **อกุโสนุ** แปลว่า การดำ เป็นภาวรูป ภาวสาธนะ วิ. ว่า **อกุโสนุ = อกุโสน** การดำ ชื่อว่า **อกุโสน** ๗ การดำ แจกเหมือน กุล

อกุโสนุต ก. ดำอยู่ มาจาก อา บพหน้า + กุส ธาตุ ในความดำ + อ ปัจจัยในกัตตุวจาก + อนต ปัจจัย รัสสะ อา ที่บพหน้า เป็น อ ช้อน กุ หน้า ก พฤทธิ อุ ที่ กุ เป็น โอ ได้รูปเป็น **อกุโสนุต** ดู *อภิลมณต*

อกุโสนุติ ก. (เช่น ชนา อ. ชน ท.) ย่อมดำ ประกอบด้วยเครื่องปรุงคือ อา บพหน้า + กุส ธาตุ ในความดำ + อ ปัจจัยในกัตตุวจาก + อนต วิตตมานาวิภตติ รัสสะ อา ที่บพหน้า เป็น อ ช้อน กุ หน้า ก พฤทธิ อุ ที่ กุ เป็น โอ สำเร็จรูปเป็น **อกุโสนุติ**

อกุโสวตฺตฺน น.ป. วัตถุเป็นเครื่องดำแจกเหมือน วตฺตฺ เช่น ต.พหุ. **อกุโสวตฺตฺนิ** ด้วยวัตถุเป็น เครื่องดำ ท. เป็นวิเสสนบุพพท กัมมธารยสมาส วิ. ว่า **อกุโสนา นิ วตฺตฺนิ = อกุโสวตฺตฺนิ** คำว่า **อกุโสน** มาจาก อา บพหน้า + กุส ธาตุ ในความดำ + อ ปัจจัย รัสสะ อา ที่บพหน้า เป็น อ ช้อน กุ หน้า ก พฤทธิ อุ ที่ กุ เป็น โอ ได้รูปเป็น **อกุโสน** แปลว่า เป็นเครื่องดำ เป็นกัตตุรูป กรณสาธนะ วิ.ว่า **อกุโสนุติ เอเตหิติ อกุโสนา (วตฺตฺนิ)** ชนท. ย่อมดำด้วยวัตถุท. เหล่านั้นเหตุ นั้นวัตถุท. เหล่านั้น ชื่อว่าเป็นเครื่องดำ แจกเหมือน กุล

อกุโสภาเปตวา ก. ยัง...ให้ดำแล้ว มาจาก อา บพหน้า + กุส ธาตุ ในความดำ + ณาเป ปัจจัยใน เหตุกัตตุวจาก + ตวา ปัจจัย รัสสะ อา เป็น อ ช้อน กุ หน้า ก พฤทธิ อุ ที่ กุ เป็น โอ ลบ ณ เหลือไว้แต่ อาเป สำเร็จรูปเป็น **อกุโสภาเปตวา**

อกุโกลิ ก. (เช่น ปุคฺคโล อ. บุคฺคล) ดำแล้ว ประกอบ ด้วยเครื่องปรุงคือ อา บพหน้า + กุส ธาตุ ในความดำ + อ ปัจจัยในกัตตุวจาก + อี อัชชัตตนิวิภตติ รัสสะ อา ที่บพหน้า เป็น อ ช้อน กุ หน้า ก พฤทธิ อุ ที่ กุ เป็น โอ รัสสะ อี เป็น อ สำเร็จรูปเป็น **อกุโกลิ**

อกุโกลิตฺวา ก. ดำแล้ว มาจาก อา บพหน้า + กุส ธาตุ ในความดำ + ตวา ปัจจัย รัสสะ อา ที่บพหน้า

เป็น อ ช้อน กุ หน้า ก พฤทธิ อุ ที่ กุ เป็น โอ ลง อี อาคม สำเร็จรูปเป็น **อกุโกลิตฺวา**

อกุโกลิสฺสนฺติ ก. (เช่น ชนา อ. ชน ท.) จักดำ ประกอบด้วยเครื่องปรุงคือ อา บพหน้า + กุส ธาตุ ในความดำ + อ ปัจจัยในกัตตุวจาก + สฺสนฺติ ภวิสสันติวิภตติ รัสสะ อา ที่บพหน้า เป็น อ ช้อน กุ หน้า ก พฤทธิ อุ ที่ กุ เป็น โอ ลง อี อาคม สำเร็จรูปเป็น **อกุโกลิสฺสนฺติ**

อกุโกลิสฺส ก. (เช่น ชนา อ. ชน ท.) ดำแล้ว ประกอบ ด้วยเครื่องปรุงคือ อา บพหน้า + กุส ธาตุ ในความดำ + อ ปัจจัย + อี อัชชัตตนิวิภตติ รัสสะ อา ที่ บพหน้า เป็น อ ช้อน กุ หน้า ก พฤทธิ อุ ที่ กุ เป็น โอ แปลง อี เป็น อีสฺ สำเร็จรูปเป็น **อกุโกลิสฺส**

อกุข น.,ป. เพลา แจกเหมือน บุริส เช่น ป.เอก. **อกุโข** อ. เพลา (เพลา หมายถึง แกนสำหรับใส่ใน ดุมรถหรือดุมเกวียน)

อกุขคฺคเนมิวฏฺฐิ น.,อิต. ปลายแห่งเพลาลและ เกลียวแห่งดุม แจกเหมือน รตฺติ เช่น ป.พหุ. **อกุขคฺคเนมิวฏฺฐิโย** อ. ปลายแห่งเพลาลและเกลียว แห่งดุม ท. เป็นอสมหารทวันทวสมาส มีนฺฏฐิ ตปฺปฺริสสมาส และนฺฏฐิ ตปฺปฺริสสมาส เป็นภายใน มีวิเคราะหตามลำดับ ดังนี้ จ.ตป.วิ. **อกุขานํ อกุโค = อกุขคฺโค** จ.ตป.วิ. **เนมิว ฏฺฐิ = เนมิวฏฺฐิ** อ.ทวัน.วิ. **อกุขคฺโค จ เนมิวฏฺฐิ จ = อกุขคฺค-เนมิวฏฺฐิโย**

อกุขนฺติ น.,อิต. ความขัดเคือง แจกเหมือน รตฺติ เช่น ต.เอก. **อกุขนฺติยา** เพราะความขัดเคือง มาจาก น บพหน้า + ขม ธาตุ ในความอดทน ด้วยอำนาจ น อุปสัค แปลว่า ขัดเคือง + ติ ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง ช้อน กุ หน้า ข แปลง ม ที่สุดธาตุเป็น น ได้รูปเป็น **อกุขนฺติ** แปลว่า ความขัดเคือง, ความไม่อดทน เป็นภาวรูป ภาวสาธนะ วิ.ว่า **อกุขมนํ = อกุขนฺติ** ความไม่อดทน ชื่อว่า **อกุขนฺติ** ๗ ความไม่อดทน (ความขัดเคือง)

อกุขมาเปตวา ก. ยัง...ไม่ให้อดโทษแล้ว มาจาก น บพหน้า + ขม ธาตุ ในความอดทน, อดโทษ + ณาเป ปัจจัยในเหตุกัตตุวจาก + ตวา ปัจจัย แปลง

น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง ลบ ณ เหลือไว้ แต่ อาเป็ สำเร็จรูปเป็น อกขมาเปตวา

อักษร น.,ป.,นป. **อักษร** ป. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก. **อักษร** อ. อักษร นป. แจกเหมือน กุล เช่น ป.เอก. **อักษร** อ. อักษร

อักษรสมย น.,ป. **ลัทธิแห่งอักษร** แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก. **อักษรสมโย** อ.ลัทธิแห่งอักษร เป็นฉัญฐิต์ปุริสสมาส วิ.ว่า **อักษรานั สมโย = อักษรสมโย**

อภษาต ก. อัน...บอกแล้ว มาจาก อาบทหน้า + ขา ชาติในความบอก, ความกล่าว + ต ปัจจัย รัสสะ อา ที่บทหน้า เป็น อ ช้อน กุ หน้า ก สำเร็จรูปเป็น อภษาต ดู *อกต*

อภษาทิ ก. (ตุวิ อ. ท่าน) ของงบอก ประกอบด้วย เครื่องปรุ้งคือ อา บทหน้า + ขา ชาติในความบอก, ความกล่าว + อ ปัจจัยในกัตตฺวาจาก + หิ ปัญจมี วิภัตติ รัสสะ อา ที่บทหน้า เป็น อ ช้อน กุ หน้า ก สำเร็จรูปเป็น **อภษาทิ**

อภชิ น.,นป. **นัยันตา** เป็นศัพท์ต้นแบบในการแจก อิ การันต์ ในนปุงสกลิงค์ เช่น ป.เอก. **อภชิ** อ. นัยันตา ป.พหุ. **อภชิ** อ. นัยันตา ท.

อภชิภาณ น.,ป. **ความ (อัน) บอดแห่งนัยันตา** แจกเหมือน ปุริส เช่น จ.เอก. **อภชิภาณ** สุต ซึ่ง อันบอดแห่งนัยันตา (อยู่หน้า ยุ ปัจจัย คือ คณนา จึงแปลหักฉัญฐิลงในกรรม:ธ.๑จกขุपाल-หน้า๑๐) เป็นฉัญฐิต์ปุริสสมาส วิ.ว่า **อภชินั กาโณ = อภชิภาโณ**

อภชิโกฏี น.,อิต. **ที่สุดแห่งนัยันตา** แจกเหมือน รตติ เช่น ต.เอก. **อภชิโกฏียา** ด้วยที่สุดแห่ง นัยันตา เป็นฉัญฐิต์ปุริสสมาส วิ.ว่า **อภชินั โกฏี = อภชิโกฏี**

อภชิโรค น.,ป. **โรคในนัยันตา** แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก. **อภชิโรค** อ. โรคในนัยันตา เป็น สัตตमित์ปุริสสมาส วิ.ว่า **อภชิสุ โรค = อภชิโรค**

อภชิวินาส น.,ป. **ความพินาศแห่งพระเนตร** แจกเหมือน ปุริส เช่น ท.เอก. **อภชิวินาส** ซึ่ง ความพินาศแห่งพระเนตรเป็นฉัญฐิต์ปุริสสมาส

วิ.ว่า **อภชินั วินาโส = อภชิวินาโส**

อขณฺท ว. **อันไม่ขาด** นป. แจกเหมือน กุล เช่น ป.พหุ. **อขณฺทานิ (สีลานิ) = อ. คีล ท. อันไม่ขาด**
อขณฺทผลุล ว. **ทั้งไม่ขาดทั้งทำลายแล้ว** นป. แจกเหมือน กุล เช่น ท.พหุ. **อขณฺทผลุลานิ สีลานิ** ซึ่ง คีล ท. ทั้งไม่ขาดทั้งทำลายแล้ว เป็นวิเสสโนภยบท กัมมธารยสมาส วิ.ว่า **อขณฺทานิ จ ผลุลานิ จ = อขณฺทผลุลานิ (สีลานิ)**

อคจฺจนาน ว. **ผู้ไม่ไปอยู่** มาจาก น บทหน้า + คม ชาติในความไป, ความถึง + มาน ปัจจัย ลง ก สกัต แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง แปลง คม เป็น คจฺจ ได้รูปเป็น **อคจฺจนาน** ป. แจกเหมือน ปุริส เช่น ท.พหุ. **อคจฺจนานเก (ชเน)** ซึ่งชน ท. ผู้ไม่ไปอยู่ อิต. ลง อา เครื่องหมายอิตถิลิงค์ แจกเหมือน กณฺญา เช่น ป.เอก. **อคจฺจนานกา (ธิตา)** อ. ธิตา ผู้ไม่ไปอยู่

อคณฺเฑวา ก. **ไม่คำนึงแล้ว, ไม่พรั้นพรั้งแล้ว** มาจาก น บทหน้า + คณ ชาติในความนับ, คำนวณ, คำนึง, พรั้นพรั้ง + เอ ปัจจัยในกัตตฺวาจาก + ตฺวา ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง สำเร็จรูปเป็น **อคณฺเฑวา**

อคตการณ น.,นป. **เหตุแห่ง...ไม่ไปแล้ว** (น - อ + คต + การณ) แจกเหมือน กุล เช่น ท.เอก. **อคตการณ** ซึ่งเหตุแห่ง...ไม่ไปแล้ว เป็นฉัญฐิต์ปุริสสมาส มี วิเสสนบุพพบท กัมมธารยสมาส เป็นภายใน มี วิเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้วิ.บุพ.กัม.วิ. **อคโตตฺตดา = อคตอตฺตดา จ.ตป. วิ. อคตอตฺตโน การณ = อคตการณ** [บทสมาส ลบ อตฺต ในท่ามกลาง]

อคนฺตุกาโม ว. **ผู้ใคร่เพื่ออันไม่ไป** (น - อ + คนฺตุ ลบ นิคคหิต + การณ) ป. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก. **อคนฺตุกาโม (เถโร)** อิต. ลง อา เครื่องหมายอิตถิลิงค์ แจกเหมือน กณฺญา เช่น ป.เอก. **อคนฺตุกาโม (อุปาสิกา)** เป็นฉัญฐิต์ปุริสสมาส วิ.ว่า **อคนฺตุกาโม = อคนฺตุกาโม (เถโร)**

อคนฺตฺวา ก. **ไม่ไปแล้ว** มาจาก น บทหน้า + คม ชาติในความไป + ตฺวา ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะ พยัญชนะอยู่หลัง แปลง ม ที่สุดธาตุเป็น น สำเร็จรูปเป็น **อคนฺตฺวา**

อคนุรก ว. มีกลิ่นหอมได้, ไม่มีกลิ่น นปฺ. แจกเหมือน กุล เช่น ป.เอก. **อคนุรก** (ปฺปฺ) อ. ดอกไม้ อันมีกลิ่นหอมได้ เป็นนบุพพบทพหุพพิทิสมาส วิ.ว่า **นตฺถิ ตสฺส คนฺธโร อคนุรก** (ปฺปฺ) [บท สมาสลง ก สกัต]

อคมฺน น.,นปฺ. การไม่ไป แจกเหมือน กุล เช่น ป.เอก. **อคมฺน** = อ. การไม่ไป คำว่า **อคมฺน** มาจาก น บทหน้า + คม ชาติในความไป + ยุ ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง แปลง ยุ เป็น อน ได้รูปเป็น **อคมฺน** แปลว่า การไม่ไป เป็นภาวรูป ภาวสาธนะ วิ.ว่า **อคมฺน** = **อคมฺน**

อคมฺนธมฺ ว. ผู้มีการไม่ไปเป็นธรรมดา ป. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.พหุ. **อคมฺนธมฺมา** (มยฺ) เป็นฉฎฐิตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส วิ.ว่า **อคมฺน ธมฺโม เยสํ เต อคมฺนธมฺมา** (มยฺ) การไม่ไป เป็นธรรมดาของเรา ท. เหล่าใด เรา ท. เหล่านั้น ชื่อว่ามี การไม่ไปเป็นธรรมดา

อคมฺส ก. (เช่น **ชนา** อ. **ชน** ท.) ได้ไปแล้ว, ได้ถึง แล้ว ประกอบด้วยเครื่องปรุงคือ อ อาคม + คม ชาติในความไป, ความถึง + อ ปัจจัยในกัตตุจาก อฺ อชชัตตนิวิภตติ แปลง อฺ เป็น อฺส สำเร็จรูป เป็น **อคมฺส**

อคมฺส ก. (เช่น **เสฏฺฐิ** อ. **เศรษฐี**) ได้ไปแล้ว, ได้ถึงแล้ว ประกอบด้วยเครื่องปรุงคือ อ อาคม + คม ชาติในความไป, ความถึง + อ ปัจจัยในกัตตุจาก + อี อชชัตตนิวิภตติ ที่มะ อ ที่สุดชาติ เป็น อา ลง ส อาคม รัสสะ อี เป็น อี สำเร็จรูปเป็น **อคมฺส**

อคมิตฺถ ก. (ตุมฺเห อ. **ท่าน** ท.) ได้ไปแล้ว, ได้ถึง แล้ว ประกอบด้วยเครื่องปรุงคือ อ อาคม + คม ชาติในความไป, ความถึง + อ ปัจจัยในกัตตุจาก + ตถ อชชัตตนิวิภตติ ลง อี อาคม สำเร็จรูปเป็น **อคมิตฺถ**

อคฺร น.,ป. ความไม่หนัก, ความไม่หนักใจ แจกเหมือน **คร** เช่น ป.เอก. **อคฺร** อ. ความไม่หนักใจ

อคฺเหตฺวา ก. ไม่ถือเอาแล้ว น บทหน้า + คห ชาติในความถือเอา + เอ ปัจจัยในกัตตุจาก + ตวา ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง สำเร็จรูปเป็น **อคฺเหตฺวา**

อคาร น.,ป.,นปฺ. เรือน ป. แจกเหมือน **ปุริส** เช่น ป.เอก. **อคาโร** อ. เรือน นปฺ. แจกเหมือน **กุล** เช่น ป.เอก. **อคาโร** อ. เรือน

อคารมฺขม น.,นปฺ. ท่ามกลางแห่งเรือน แจกเหมือน **กุล** เช่น ส.เอก. **อคารมฺขม** ในท่ามกลางแห่งเรือน เป็นฉฎฐิตปฺปุริสสมาส วิ.ว่า **อคารสฺส มฺขม** = **อคารมฺขม**

อคารว ๑ น.,ป. ความไม่เคารพ แจกเหมือน **ปุริส** เช่น ป.เอก. **อคารโว**

อคารว ๒ ผู้มีความเคารพหาได้เป็นนบุพพบท พหุพพิทิสมาส ป. แจกเหมือน **ปุริส** เช่น ป.เอก. **อคารโว** (ชโน) อ. ชน ผู้มีความเคารพหาได้ วิ.ว่า **นตฺถิ ตสฺส คารโวติ อคารโว** (ชโน)

อคาริยฺ ว. เป็นผู้มีเรือนเป็น มาจาก **อคาริ** บทหน้า + ฎ ชาติในความมี, ความเป็น + ต ปัจจัย ในนามกิตก์ (นอกแบบ) ได้รูปเป็น **อคาริยฺ** แปลว่าเป็นผู้มีเรือนเป็นเป็นกัตตุรูป กัตตุสาธนะ ป. แจกเหมือน **ปุริส** เช่น ป.เอก. **อคาริยฺ** (ชโน) วิ.ว่า **อคาริโย ภวตฺติ อคาริยฺ** (ชโน) ชนใด เป็นผู้มีเรือน เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่า **อคาริ** ญฺ เป็นผู้มีเรือนเป็น คำว่า **อคาริ** ลง อีย ปัจจัยในชาตาทิตฺทิต วิ.ว่า **อคาโร อสฺส อตฺถิติ อคาริโย** (ชโน) เรือน ของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น ชนนั้น ชื่อว่ามีเรือน

อคาหิ ก. (เช่น **ราชา** อ. **พระราช**) ยัง...ได้ให้จับ แล้ว ประกอบด้วยเครื่องปรุงคือ อ อาคม + คห ชาติในความถือเอา, ความจับ + ฌย ปัจจัย ในเหตุกัตตุจาก + อี อชชัตตนิวิภตติ ด้วยอำนาจ ฌย ปัจจัย ที่มะ อ ที่ต้นชาติ เป็น อา ลง ฌย เหลือไว้ แต่ ย รัสสะ อี เป็น อี สำเร็จรูปเป็น **อคาหิ**

อคฺณ ว.,ป. (โทษ) มิใช่คุณ แจกเหมือน **ปุริส** เช่น ป.เอก. **อคฺณ** อ. โทษมิใช่คุณ เป็นนบุพพบท กัมมชารยสมาส วิ.ว่า **น คฺณ** = **อคฺณ** (อยํ **โทโส**) โทษนี้ เป็นคุณ หาได้ ชื่อว่ามีโทษคุณ

อคค ๑ ว. เลิศ ป. แจกเหมือน **ปุริส** เช่น ป.เอก. **อคฺโค** (เถโร) อ. พระเถระ ผู้เลิศ อิต. แจกเหมือน **ภณฺญา** เช่น ป.เอก. **อคฺคา** (เถรี) อ. พระเถรี ผู้เลิศ นปฺ. แจกเหมือน **กุล** เช่น ป.เอก. **อคฺค** (ทาน) อ. ทาน

อันเลิศ

อคค ๒ น.,ป. ปลาย แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก.
อคค ๒ อ. ปลาย

อคคฏฐาน น.,นป. ตำแหน่งอันเลิศ, ที่ปลาย
แจกเหมือน กุล เช่น พุ.เอก. **อคคฏฐาน** ซึ่ง
ตำแหน่งอันเลิศ ส.เอก. **อคคฏฐาน** ในที่ปลาย
เป็นวิเสสนบุพพท กัมมธรรยสมาส วิ.ว่า **อคค**
ฐาน = **อคคฏฐาน** [ช้อน ฎ]

อคคณหุต ก. ไม่เรียนเอาอยู่, ไม่ถือเอาอยู่
มาจาก น บทหน้า + คห ธาตุ ในความถือเอา,
ความเรียนเอา, ความรับเอา + ณา บัจฉยใน
กัตตุวาก + อนต บัจฉย แปลง น เป็น อ เพราะ
พยัญชนะอยู่หลัง ช้อน ค ุ หน้า ค ลบ ห ที่สุดธาตุ
ลบ อา ที่ ณา บัจฉย สำเร็จรูปเป็น **อคคณหุต**
ดู *อกลิมนุต*

อคคณหิตวา ก. ไม่ถือเอาแล้ว มาจาก นบทหน้า +
คห ธาตุ ในความถือเอา + ณา บัจฉยในกัตตุวาก
+ วา บัจฉย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่
หลัง ช้อน ค ุ ลบ ห ที่สุดธาตุ ลบ อา ที่ ณา
บัจฉย ลง อ อาคม สำเร็จรูปเป็น **อคคณหิตวา**

อคคทณฺเฑ น.,ป. ตำแหน่งอันเป็นปลาย แจกเหมือน
ปุริส เช่น ส.เอก. **อคคทณฺเฑ** ที่ตำแหน่งอันเป็นปลาย
เป็นวิเสสนบุพพท กัมมธรรยสมาส วิ.ว่า **อคโค**
ทณฺเฑ = **อคคทณฺเฑ**

อคคทาน น.,นป. ทานอันเลิศ แจกเหมือน กุล
เช่น ป.เอก. **อคคทาน** อ. ทานอันเลิศ เป็น
วิเสสนบุพพท กัมมธรรยสมาส วิ.ว่า **อคค** **ทาน**
= **อคคทาน**

อคคธมฺ น.,ป. ธรรมอันเลิศ แจกเหมือน ปุริส
เช่น ป.เอก. **อคคธม** อ. ธรรมอันเลิศ เป็น
วิเสสนบุพพท กัมมธรรยสมาส วิ.ว่า **อคโค**
ธม = **อคคธม**

อคคณงคฺฉ น.,ป. หางส่วนปลาย แจกเหมือน
ปุริส เช่น พุ.เอก. **อคคณงคฺฉ** ยังหางส่วนปลาย
เป็นวิเสสนบุพพท กัมมธรรยสมาส วิ.ว่า **อคโค**
ณงคฺฉ = **อคคณงคฺฉ**

อคคปฺคฺฉ น.,ป. บุคคลผู้เลิศ แจกเหมือน ปุริส
เช่น ป.เอก. **อคคปฺคฺฉ** อ. บุคคลผู้เลิศ เป็น

วิเสสนบุพพท กัมมธรรยสมาส วิ.ว่า **อคโค**
ปฺคฺฉ = **อคคปฺคฺฉ**

อคคปฺพ น.,นป. ดอกไม้อันเลิศ แจกเหมือน กุล
เช่น ต.พหุ. **อคคปฺพ** เติ ด้วยดอกไม้อันเลิศ ท.
เป็นวิเสสนบุพพท กัมมธรรยสมาส วิ.ว่า **อคค** **า**
ปฺพ = **อคคปฺพ**

อคคภตฺต น.,นป. ภัตอันเลิศ แจกเหมือน กุล เช่น
ป.เอก. **อคคภตฺต** อ. ภัตอันเลิศ เป็นวิเสสนบุพพท
กัมมธรรยสมาส วิ.ว่า **อคค** **ภตฺต** = **อคคภตฺต**

อคคมฺหสิฏฺฐา น.,นป. ตำแหน่งแห่งพระ
อัครมเหสี แจกเหมือน กุล เช่น ป.เอก. **อคค**
มฺหสิฏฺฐา อ. ตำแหน่งแห่งพระอัครมเหสี เป็น
จิฎฐิตปุริสสมาส วิ.ว่า **อคค** **มฺหสิ** **า** =
อคค **มฺหสิ**

อคคมฺหสิ ๑ น.,อิต. พระอัครมเหสี แจกเหมือน
นารี เช่น ป.เอก. **อคค** **มฺหสิ** อ. พระอัครมเหสี

อคคมฺหสิ ๒ น.,อิต. พระมเหสีผู้เลิศ แจกเหมือน
นารี เช่น ป.เอก. **อคค** **มฺหสิ** อ. พระมเหสีผู้เลิศ
เป็นวิเสสนบุพพท กัมมธรรยสมาส วิ.ว่า **อคค** **า**
มฺหสิ = **อคค** **มฺหสิ**

อคคยาคุภตฺต น.,นป. ข้าวยาคุและภัตอันเลิศ
แจกเหมือน กุล เช่น ต.พหุ. **อคคยาคุภตฺต** เติ
ด้วยข้าวยาคุและภัตอันเลิศ ท. เป็นวิเสสนบุพพท
กัมมธรรยสมาส มีสมอาหารทวันทวสมาส เป็น
ภายใน มีวิเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้ อ.ทวัน.วิ. ยาคุ
ภตฺต = **ยาคุภตฺต** วิ.บุพ.กัม.วิ. **อคค** **า**
ยาคุภตฺต = **อคคยาคุภตฺต**

อคคยาคุภตฺตาทิ ว.,นป. (วตฺถุ) อ. วัตถุ ท.
มีข้าวยาคุและภัตอันเลิศเป็นต้น (วิธีนับ อคค +
ยาคุ + ภตฺต + อาทิ มี ๔ ศัพท์ เป็น ๓ สมาส) เป็น
จิฎฐิตุลยาริกรณพหุพพิทสมาส มีสมอาหารทวัน
ทวสมาส และวิเสสนบุพพท กัมมธรรยสมาส
เป็นภายใน มีวิเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้ ส.ทวัน.วิ.
ยาคุ ภตฺต = **ยาคุภตฺต** วิ.บุพ.กัม.วิ.
อคค **ยาคุภตฺต** = **อคคยาคุภตฺต** จ.ตุล.วิ.
อคคยาคุภตฺต อาทิ เยสึ ตา นิ **อคค**
ยาคุภตฺตาทิ (วตฺถุ) แจกเหมือน อภิ

อครส ว. มีรสอันเลิศ ปุ. แจกเหมือน ปุริส เช่น

อ

ป.เอก. อศุคคระส (ปิงทปาท) อ. ปิงทปาท มีรสอันเลิศ เป็นฉัฏฐัตถุยาธิกรณพหุพพิหสมาส วิ.ว่า อศุคคระสยสสส อศุคคระส (ปิงทปาท) รส ของปิงทปาทใด เลิศ ปิงทปาทนั้น ชื่อว่ามีรสอันเลิศ

อศุคคระช น.,ป. พระราชาผู้เลิศ แจกเหมือนมหาราช เช่น ฉ.เอก. อศุคคระชสส ของพระราชาผู้เลิศ เป็นวิเสสนบุพพท กัมมธารยสมาส วิ.ว่า อศุคคระชา = อศุคคระชา

อศุคคสสทาน น.,ป. ทานในเพราะข้าวกล้าอันเลิศ แจกเหมือน กุล เช่น พุ.เอก. อศุคคสสทาน ซึ่งทานในเพราะข้าวกล้าอันเลิศ เป็นวิเสสนบุพพท กัมมธารยสมาส มีสัตตมัตตปฐิสมาส เป็นภายใน มีวิเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้ ส.ตป.วิ. สสเส ทาน = สสสทาน วิ.บุพ.กัม.วิ. อศุคคสสทาน = อศุคคสสทาน

อศุคคสาวก ๑ น.,ป. พระอัครสาวก แจกเหมือนปฐิส เช่น ป.เอก. อศุคคสาวโก อ. พระอัครสาวก

อศุคคสาวก ๒ น.,ป. พระสาวกผู้เลิศ แจกเหมือนปฐิส เช่น ป.เอก. อศุคคสาวโก อ. พระสาวกผู้เลิศ เป็นวิเสสนบุพพท กัมมธารยสมาส วิ.ว่า อศุคคสาวโก = อศุคคสาวโก

อศุคคสาวกฏจัน น.,ป. ตำแหน่งแห่งพระอัครสาวก แจกเหมือน กุล เช่น ป.เอก. อศุคคสาวกฏจัน อ.ตำแหน่งแห่งพระอัครสาวก เป็นฉัฏฐัตถุยาธิกรณพหุพพิหสมาส วิ.ว่า อศุคคสาวกฏจัน = อศุคคสาวกฏจัน

อศุคคสาวกภาว ๑ น.,ป. ความเป็นแห่งพระอัครสาวก แจกเหมือน ปฐิส เช่น จ.เอก. อศุคคสาวกภาวาย เพื่อความเป็นแห่งพระอัครสาวก เป็นฉัฏฐัตถุยาธิกรณพหุพพิหสมาส วิ.ว่า อศุคคสาวกสส ภาโว = อศุคคสาวกภาโว

อศุคคสาวกภาว ๒ น.,ป. ความเป็นแห่งพระสาวกผู้เลิศ แจกเหมือน ปฐิส เช่น จ.เอก. อศุคคสาวกภาวาย เพื่อความเป็นแห่งพระสาวกผู้เลิศ เป็นฉัฏฐัตถุยาธิกรณพหุพพิหสมาส มีวิเสสนบุพพท กัมมธารยสมาส เป็นภายใน มีวิเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้ วิ.บุพ.กัม.วิ. อศุคคสาวโก = อศุคคสาวโก ฉ.ตป.วิ.

อศุคคสาวกสส ภาโว = อศุคคสาวกภาโว

อศุคคสาวิกา ๑ น.,อิต. อัครสาวิกา เช่น ป.เอก. อศุคคสาวิกา อ. อัครสาวิกา

อศุคคสาวิกา ๒ น.,อิต. สาวิกาผู้เลิศ แจกเหมือนกณฺญา เช่น ป.เอก. อศุคคสาวิกา อ. สาวิกาผู้เลิศ เป็นวิเสสนบุพพท กัมมธารยสมาส วิ.ว่า อศุคคสาวิกา = อศุคคสาวิกา

อศุคคเหตุวา ก. ไม่ถือเอาแล้ว มาจาก น บพหน้า + คห ชาติ ในความถือเอา + เอ ปัจจัยในกัตตฺวาจาก + ตฺวา ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง ชอน ค หนา ค สำเร็จรูปเป็น อศุคคเหตุวา

อศุคคเหลื ก. (เช่น ชโน อ. ชน) ได้ถือเอาแล้ว, ได้รับเอาแล้ว ประกอบด้วยเครื่องปรุงคือ อ อาคม + คห ชาติ ในความถือเอา, รับเอา, คาบเอา + เอ ปัจจัยในกัตตฺวาจาก + อี อัชชัตตนิวิภตติ ชอน ค หนา ค ลง ส อาคม รสสะ อี เป็น อี สำเร็จรูปเป็น อศุคคเหลื

อศุคคเหลื ก. (อห อ. เรา) ได้ถือเอาแล้ว ประกอบด้วยเครื่องปรุงคือ อ อาคม + คห ชาติ ในความถือเอา + เอ ปัจจัยในกัตตฺวาจาก + อี อัชชัตตนิวิภตติ ชอน ค ลง ส อาคม สำเร็จรูปเป็น อศุคคเหลื

อศุคคิ น.,ป. ไฟ แจกเหมือน มุณี เช่น ป.เอก. อศุคคิ อ. ไฟ

อศุคคิภษณจัน น.,น.ป. ที่เป็นที่กระทำซึ่งไฟ แจกเหมือน กุล เช่น พุ.เอก. อศุคคิภษณจัน ซึ่ง ที่เป็นที่กระทำซึ่งไฟ เป็นวิเสสนบุพพท กัมมธารยสมาส มีฉัฏฐัตถุยาธิกรณพหุพพิหสมาส เป็นภายใน มีวิเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้ ฉ.ตป.วิ. อศุคคิสส ภณ = อศุคคิภษณ (จัน) วิ.บุพ.กัม.วิ. อศุคคิภษณจัน = อศุคคิภษณจัน คำว่า ภณ ในคำว่า อศุคคิภษณจัน มาจาก ภ ชาติ ในความทำ + ยุ ปัจจัย แปลง ยุ เป็น อน ได้รูปเป็น ภณ แปลว่า เป็น ที่กระทำ เป็นกัตตฺวรูป อธิกรณสาธนะ วิ.ว่า ภโรติ เอตถาติ ภณ (จัน) เขา ย่อมกระทำ ในที่นั้น เหตุนั้น ที่นั้น ชื่อว่า ภณญ เป็นที่กระทำ

อศุคคิภษณ น.,ป. กองแห่งไฟ แจกเหมือน ปฐิส เช่น ป.เอก. อศุคคิภษณโร อ. กองแห่งไฟ เป็นฉัฏฐัตถุยาธิกรณพหุพพิหสมาส วิ.ว่า อศุคคิภษณโร = อศุคคิภษณโร

เหลือไว้แต่ อี ได้รูปเป็น **องคฺมคฺรวาสี** แปลว่า ผู้อยู่ในแคว้นแคว้นชื่อว่าอังคะและแคว้นแคว้นชื่อว่า มคฺชโดยปกติ เป็นกัตตุรูป กัตตุสาธนะ ลงในอรรถ แห่งตัสสึละ มีวิเคราะหตามลำดับ ดังนี้ อ.ทวัน.วิ. **องฺโค จ มคฺโร จ = องคฺมคฺรา** ฌ.กัต.กัต.วิ. **องคฺมคฺเรสุ วสนฺติ สึเลนาติ องคฺมคฺรวาสีโน (ชนา)**

องครักษ์ น.,นปฺ. แคว้นแคว้นชื่อว่าอังคะ แจก เหมือนกุล เช่น ส.เอก. **องครักษ์** ในแคว้นแคว้น ชื่อว่าอังคะ เป็นวิเศษสนบุพพบท กัมมชารยสมาส วิ.ว่า **องโค รมฺจํ = องครักษ์** (องคฺ ชื่อแคว้น เป็น ปุ. แต่ถ้าแปลว่า อวัยวะ, องค์ เป็นนปฺ.)

องคฺเวลฺล น.,นปฺ. ความวิกลแห่งอวัยวะ, ความ บกพร่องแห่งอวัยวะ แจกเหมือน กุล เช่น ต.เอก. **องคฺเวลฺล** ด้วยความวิกลแห่งอวัยวะ เป็น ฌฏฐิตปฺปริสสมาส วิ.ว่า **องคฺนํ เวลฺลํ = องคฺเวลฺล**

องคาร น.,ปฺ. ถ่านเพลิง แจกเหมือน ปุริส เช่น ต.พหุ. **องคาริ** ด้วยถ่านเพลิง ท.

องคารกปฺล น.,นปฺ. กระเบื้องเป็นเครื่องรอง ซึ่งถ่านเพลิง แจกเหมือน กุล เช่น ท.เอก. **องคารกปฺล** ซึ่งกระเบื้องเป็นเครื่องรองซึ่ง ถ่านเพลิง เป็นฌฏฐิตปฺปริสสมาส วิ.ว่า **องคารนํ (อาธรรณ) กปฺลํ = องคารกปฺล**

องคารกาส น.,อิต. หลุมแห่งถ่านเพลิง แจกเหมือน รชฺช เช่น ส.เอก. **องคารกาส** ในหลุมแห่งถ่าน เพลิง เป็นฌฏฐิตปฺปริสสมาส วิ.ว่า **องคฺนํ กาสํ = องคารกาส**

องคารกาสุมตฺถก น.,ปฺ. ที่สุดแห่งหลุมแห่งถ่าน เพลิง (มตฺถก=หัว, กระหม่อม, ที่สุดปฺ.) แจกเหมือน ปุริส เช่น ส.เอก. **องคารกาสุมตฺถก** บนที่สุด แห่งหลุมแห่งถ่านเพลิง เป็นฌฏฐิตปฺปริสสมาส มีฌฏฐิตปฺปริสสมาส เป็นภายใน มีวิเคราะหตาม ลำดับ ดังนี้.ตปฺ.วิ. **องคารนํ กาสํ = องคารกาส** ฉ.ตปฺ.วิ. **องคารกาสฺยา มตฺถโก = องคาร- กาสุมตฺถโก**

องคารปุร ว. อันเต็มด้วยถ่านเพลิง เป็นฌฏฐิตปฺ ปริสสมาส ปุ. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก **องคาร**

ปุโร (อาวาทฺ) อ.หลุม อันเต็มด้วยถ่านเพลิง วิ.ว่า **องคารนํ ปุโร = องคารปุโร (อาวาทฺ)** อิต. ลง อา เครื่องหมายอิตติลึงค์ แจกเหมือน กณฺหา เช่น ป.เอก. **องคารปุรา (กาส)** อ. หลุม อันเต็มด้วย ถ่านเพลิง วิ.ว่า **องคารนํ ปุรา = องคารปุรา (กาส)** [ศัพท์ที่แปลว่า ด้วย อยู่หน้า ปุร ชาติ เวลา ตั้งวิเคราะห ให้ตั้งเป็นฌฏฐิตปฺปริสสมาสแล้วเรียกชื่อ สมาส ตามวิภัติที่ปรากฏในรูปวิเคราะห]

องคารมตฺถก น.,ปฺ. บนที่สุดแห่งถ่านเพลิง แจก เหมือนปุริสเป็นฌฏฐิตปฺปริสสมาส วิ.ว่า **องคารนํ มตฺถโก = องคารมตฺถโก**

องคารราสิ น.,ปฺ. กองแห่งถ่านเพลิง (ราสิ = กอง, หมู่ปฺ.) แจกเหมือน มฺนิ เช่น ส.เอก. **องคารราสิมฺหิ** ในกองแห่งถ่านเพลิง เป็นฌฏฐิตปฺปริสสมาส วิ.ว่า **องคารนํ ราสิ = องคารราสิ** เฉพาะปัญจมีวิภัติ ฝายเอก. ลง โด บัจจย เป็น องคารราสิโต แต่ กองแห่งถ่านเพลิง บ้าง

องคารอาวาท น.,ปฺ. หลุมแห่งถ่านเพลิง (อาวาท = ขุม, หลุม, บ่อ ปฺ.) แจกเหมือน ปุริส เช่น ส.เอก. **องคารอาวาท** ในหลุมแห่งถ่านเพลิง เป็นฌฏฐิตปฺปริสสมาส วิ.ว่า **องคารนํ อาวาทํ = องคาร อาวาท**

องคฺริส น.,ปฺ. พระอังคฺริส (พระนามของพระพุทธเจ้า) แจกเหมือน ปุริส เช่น ท.เอก. **องคฺริส** ซึ่ง พระอังคฺริส

องคฺลี, องคฺลี น.,อิต. นิ้วมือ, พระองคฺลี องคฺลี แจกเหมือน รตฺติ องคฺลี แจกเหมือน นารี เช่น ต.พหุ. **องคฺลีหิ** ด้วยนิ้วมือ ท. เฉพาะปัญจมี วิภัติฝายเอก. ลง โด บัจจย เป็น องคฺลีโต จาก พระองคฺลี บ้าง

องคฺลิมุทฺทิก น.,อิต. แหว่งที่นิ้วมือ แจกเหมือน กณฺหา เช่น ป.เอก. **องคฺลิมุทฺทิก** อ. แหว่งที่ นิ้วมือ

อจริ ก. ได้เที่ยวไปแล้ว ประกอบด้วยเครื่องปรุงคือ อ อาคม + จร ชาติ ในความเที่ยวไป + อ บัจจย ในกัตตุวาจก + อี อัชชัตตนิวิภัติ รัสสะ อี เป็น อ สำเร็จรูปเป็น **อจริ** (เช่น ชโน อ.ชน) **อจริ** ได้ เที่ยวไปแล้ว หรือ (ตฺว อ.ทวัน) **อจริ** ได้เที่ยว

ไปแล้ว (ให้ดู อกริ ประกอบด้วย)

อจิรวา ก. ไม่เที่ยวไปแล้ว น บทหน้า + จร ชาติ
ในความเที่ยวไป + ตวา ปัจจัย แปลง น เป็น อ
เพราะพยัญชนะอยู่หลัง ลง อ อากม สำเร็จรูป
เป็น **อจิรวา**

อจิรมิ นิ. ไม่หลัง เช่น อปุพพิ อจิรมิ อภิณี เจว
กิเลสา จ ปภิขีชีสุ = อ. นัยน์ตา ท. ด้วย
อ. กิเลส ท. ด้วย แดกทั่วแล้ว ไม่ก่อน ไม่หลัง
[ธ. ๑: จกขุปาล- หน้า ๑๑]

อจล ว. ไม่คลอนแคลน, ไม่หวั่นไหว ปุ. แจก
เหมือน ปุริส เช่น ป.เอก. **อจโล** (เอโร) อ. พระเถระ
ผู้ไม่หวั่นไหว มาจาก น บทหน้า + จล ชาติ ใน
ความคลอนแคลน, ความหวั่นไหว + อ ปัจจัย
แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง ได้รูป
เป็น **อจล** แปลว่า **ผู้ไม่คลอนแคลน, ผู้ไม่**
หวั่นไหว เป็นกัตตุรูป กัตตุสาธนะ วิ. ว่า **นจลตีติ**
อจโล (เอโร) พระเถระใด ย่อมไม่หวั่นไหว เหตุนั้น
พระเถระนั้น ชื่อว่า **อจล** ๗ ผู้ไม่หวั่นไหว อิต.
ลง อา เครื่องหมายอิตถิลิงค์ แจกเหมือน กณฺญา
เช่น ป.เอก. **อจลา** (อุปาสิกา) อ. อุปาสิกา ผู้ไม่
หวั่นไหว

อจลคาม น.ปุ. **อจลคาม** (ชื่อของหมู่บ้าน) แจก
เหมือน ปุริส เช่น ส.เอก. **อจลคาม** ในอจลคาม

อจลสทุธ ว. มีศรัทธาอันไม่หวั่นไหว เป็นฉฐฐี
ตุลยาริกรณพหุพพิหิสมาส ปุ. แจกเหมือน ปุริส
เช่น ป.เอก. **อจลสทุธ** (อุปาสโก) อ. อุปาสก
ผู้มีศรัทธาอันไม่หวั่นไหว วิ. ว่า **อจลา สทุธายสสุ**
โส อจลสทุธ (อุปาสโก) ศรัทธา ของอุปาสกใด
ไม่หวั่นไหว อุปาสกนั้น ชื่อว่าผู้มีศรัทธาอันไม่
หวั่นไหว อิต. แจกเหมือน กณฺญา เช่น ป.เอก.
อจลสทุธา (อุปาสิกา) อ. อุปาสิกา ผู้มีศรัทธาอัน
ไม่หวั่นไหว วิ. ว่า **อจลา สทุธา ยสสุสา**
อจลสทุธา (อุปาสิกา) ศรัทธา ของอุปาสิกาใด
ไม่หวั่นไหว อุปาสิกานั้น ชื่อว่าผู้มีศรัทธาอัน
ไม่หวั่นไหว

อจลสทุธา น.อิต. ศรัทธาอันไม่หวั่นไหว แจก
เหมือน กณฺญา เช่น ต.เอก. **อจลสทุธาย** ด้วย
ศรัทธาอันไม่หวั่นไหว เป็นวิเสสนบุพพบท กัมม

ธารยสมาส วิ. ว่า **อจลา สทุธา = อจลสทุธา**

อจาริ ก. (เช่น ครุโพ อ. นกกระไน) ได้เที่ยวไปแล้ว
ประกอบด้วยเครื่องปรุงคือ อ อาคม + จร
ชาติ ในความเที่ยวไป + อ ปัจจัยในกัตตุวาจก
+ อี อัชชัตตนิวิภัตติ ที่ขะ อ ที่ต้นธาตุเป็น อา
(ต้องการให้เป็นครุ เพื่อให้ถูกต้องตามอินทรวงศ์
ฉันท์ ; ธ ๑ เทวทศตวตถุ. หน้า ๑๓๔) รัสสะ อี
เป็น อี สำเร็จรูปเป็น **อจาริ** (ถ้าอยู่นอกคาถา
จะได้รูปเป็น อจิ)

อจิตตก ว. มีจิตหามิได้ (ไม่มีจิต) เป็นนบุพพบท
พหุพพิหิสมาส ปุ. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก.
อจิตตกโก (สทธกโก) อ. ค้นแห่งลูกศร มีจิต
หามิได้ วิ. ว่า **นตถิ ตสฺส จิตฺตุนฺติ อจิตตกโก**
(สทธกโก) นปุ. แจกเหมือน กุล เช่น ป.เอก.
อจิตตกโก (อุทกโก) อ. น้ำ อันมีจิตหามิได้ วิ. ว่า **นตถิ**
ตสฺส จิตฺตุนฺติ อจิตตกโก (อุทกโก) [บทสมาส ลง
ก สกัต]

อจินฺตยิตวา ก. ไม่คิดแล้ว น บทหน้า + จินฺต ชาติ
ในความคิด + ญย ปัจจัยในกัตตุวาจก + ตวา ปัจจัย
ลง อ อาคม แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่
หลัง ลง ญ เหลือไว้แต่ ย สำเร็จรูป **อจินฺตยิตวา**

อจินฺเตยฺย ก. อัน...ไม่พึงคิด มาจาก น บทหน้า
+ จินฺต ชาติ ในความคิด + ญย ปัจจัยในนามกิตก์
แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง แปลง ญย
เป็น เอยฺย ได้รูปเป็น **อจินฺเตยฺย** แปลว่า **อัน...**
ไม่พึงคิด เป็นกัมมรูป กัมมสาธนะ ปุ. แจกเหมือน
ปุริส เช่น ป.เอก. **อจินฺเตยฺย** (วิสโย) อ. วิสัย
อัน...ไม่พึงคิด วิ. ว่า **น จินฺเตตฺตพฺโพติ**
อจินฺเตยฺย (วิสโย) นปุ. แจกเหมือน กุล เช่น
ป.พหุ. **อจินฺเตยฺยานิ** (การณานิ) อ. เหตุ ท.
อัน...ไม่พึงคิด วิ. ว่า **น จินฺเตตฺตพฺพานิ**
อจินฺเตยฺยานิ (การณานิ)

อจิ ว. (กาล)ไม่นาน เห็นมีใช้อยู่ ๓ วิภัตติ คือ
ทุ.เอก. **อจิ** (กาล) = สิ้นกาลไม่นานต.เอก. **อจิ** เรน
(กาเลน) = โดยกาลไม่นาน และ จ.เอก. **นจิ** รส
(กาลสฺส) = ต่อกาลไม่นาน

อจิรปฏกนต ว. ผู้หลีกเลี่ยงแล้วสิ้นกาลไม่นาน
เป็น ทุตติยาตปฺปิสสมาส มาจาก อจิ + ป บทหน้า

+ กม ในความก้าวไป + ต ปัจจัย ช้อน กุ หน้า กม ราชตุ ลบ ม ที่สุดราชตุ ได้รูปเป็น อจิรปภกนุต ปุ. แจก เหมือน ปุริส เช่น พุ.เอก. อจิรปภกนุต (สุปฺปพฺพชิต) ซึ่งสุปฺปพฺพชระ ผู้หลักไปแล้วสิ้นกาล ไม่นาน วิ.ว่า อจิร ปภกนุโต = อจิรปภกนุโต (สุปฺปพฺพชโร)

อจิรปพพชิต ว. ผู้บวชแล้วสิ้นกาลไม่นาน เป็น ทูติยาตปฺปริสสมาส มาจาก อจิร + ปบพหน้า + ราชตุ ในความเว้น + ต ปัจจัย แปลง ว ที่ ราชตุ เป็น พ ช้อน พุ หน้า พ ลง อี อาคม ได้รูปเป็น อจิรปพพชิต ปุ. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก. อจิรปพพชิต (จุลลกาโล) อ. จุลกาล ผู้บวชแล้ว สิ้นกาลไม่นาน วิ.ว่า อจิร ปพพชิต = อจิรปพพชิต (จุลลกาโล)

อจิรวติ ว., อิต. อจิรวติ (ชื่อของแม่น้ำ) แจกเหมือน นารี เช่น ส.เอก. อจิรวติย (นทีย) ในแม่น้ำชื่อว่า อจิรวติ

อจุย ๑ ว. (โทษ) อันล่วงเกิน, อันไปล่วง มาจาก อติ บพหน้า + อี ราชตุ ในความไป + อ ปัจจัย แปลง ตี ที่ อติ เป็น ตย แปลง ตย เป็น จจ แปลง อี ราชตุ เป็น เอ แปลง เอ เป็น อย ได้รูปเป็น อจุย แปลว่า **อันล่วงเกิน, อันไปล่วง** เป็นกัตตุรูป กัตตุสาธนะ วิ.ว่า อจุเจติติ อจุโย (โทโส) โทษใด ย่อมไปล่วง เหตุนั้น โทษนั้น ชื่อว่า อจุโยฯ อันไปล่วง

อจุย ๒ น. การล่วงไป มาจาก อติ บพหน้า + อี ราชตุ ในความไป + อ ปัจจัย แปลง ตี เป็น ตย แปลง ตย เป็น จจ แปลง อี ราชตุเป็น เอ แปลง เอ เป็น อย ได้รูปเป็น อจุย แปลว่า **การล่วงไป** เป็น กาวรูป กาวสาธนะ วิ.ว่า อจุยณ = อจุโย การ ล่วงไป ชื่อว่า อจุโยฯ การล่วงไป

อจุย ๓ ว. (กาล) เป็นที่ล่วงไป มาจาก อติ บพหน้า + อี ราชตุ ในความไป + อ ปัจจัย แปลง ตี เป็น ตย แปลง ตย เป็น จจ แปลง อี ราชตุเป็น เอ แปลง เอ เป็น อย ได้รูปเป็น อจุย แปลว่า **เป็นที่ล่วงไป** เป็นกัตตุรูป อธิกรณสาธนะ วิ.ว่า อจุเจติเตตถาติ อจุโย (กาล) บิดา ย่อมล่วงไปในกาลนั้น เหตุ นั้น กาลนั้น ชื่อว่า อจุโยฯ เป็นที่ล่วงไป (แห่งบิดา)

อจุยิก ๑ น., นป. ความรีบด่วน แจกเหมือน กุล

เช่น ป.เอก. อจุยิก อ. ความรีบด่วน

อจุยิก ๒ ว. (กิจ) อันประกอบด้วยความไปล่วง (กิจรีบด่วน) อจุย ศัพท์ + ฌิก ปัจจัย ในตรตยา ทิตฺทิต ไซ้แทน ยุณฺชติ วิ.ว่า อจุยเณ ยุณฺชติติ อจุยิก (กิจจ) กิจใด ย่อมประกอบ ด้วยความ ไปล่วง เหตุนั้น กิจนั้น ชื่อว่า อจุยิกฯ ประกอบ ด้วยความไปล่วง

อจุจคคต ก. ขึ้นไปล่วงแล้ว มาจาก อติ + อุ บพหน้า + คม ราชตุ ในความไป + ต ปัจจัย แปลง ตี เป็น ตย แปลง ตย เป็น จจ ช้อน คุ หน้า คม ราชตุ ลบ ม ที่สุดราชตุ ได้รูปเป็น อจุจคคต ปุ. แจก เหมือน ปุริส เช่น ป.เอก. อจุจคคโต (สุริโย) อ. พระอาทิตย์ ขึ้นไปล่วงแล้ว

อจุญหอดิสิตอดิอมพิลาทิปริโกค น., ปุ. การ บริโภคซึ่งวัตถุมีวัตถุอันร้อนยิ่งและวัตถุอัน เย็นยิ่งและวัตถุอันเปรี้ยวยิ่งเป็นต้น แจก เหมือน ปุริส เช่น พุ.เอก. อจุญหอดิสิตอดิอม พิลาทิปริโกค ซึ่งการบริโภคซึ่งวัตถุมีวัตถุอัน ร้อนยิ่งและวัตถุอันเย็นยิ่งและวัตถุอันเปรี้ยวยิ่ง เป็นต้น เป็นทูติยาตปฺปริสสมาส มีวิเสสนบุพพบท กัมมธารยสมาส วิเสสนบุพพบท กัมมธารยสมาส วิเสสนบุพพบท กัมมธารยสมาส สมหาทรทวัน ทวสมาส และจฺญฐิตฺตฺยลาธิกรณพหุพพิหสมาส เป็นภายใน มีวิเคราะหตามลำดับ ดังนี้ วิ.บุพ.กัม.วิ.

อจุญหวัตถุ = อจุญหวัตถุ วิ.บุพ.กัม.วิ. อติสตี วัตถุ = อติสตีวัตถุ วิ.บุพ.กัม.วิ. อติอมพิล วัตถุ = อติอมพิลวัตถุ ส.ทวัน.วิ. อจุญหวัตถุ จ อติสตีวัตถุ จ อติอมพิลวัตถุ จ = อจุญห- อติสติดิอมพิลวัตถุ [บทสมาสลบวัตถุสองศัพท์ หน้า] จ.ตุล.วิ. อจุญหอดิสิตอดิอมพิลวัตถุ อาทิ เยสํ ตานิ อจุญหอดิสิตอดิอมพิลาทีนิ (วัตถุณี) [บทสมาส ลบ วัตถุ] พุ.ตป. วิ. อจุญห- อติสติดิอมพิลาทีนิ (วัตถุณี) ปริโกค = อจุญหอดิสิตอดิอมพิลาทิปริโกค คำว่า ปริโกค มาจาก ปริ บพหน้า + ภู ราชตุ ในความ กิน มี ปริ อยู่หน้า แปลว่า บริโภค + ณ ปัจจัย ด้วยอำนาจ ณ ปัจจัย พฤทธิ อุ เป็น โอ แปลง ช เป็น ค ลบ ณ เสีย ได้รูปเป็น ปริโกค แปลว่า

การบริโภค เป็นภาวรูป ภาวสาธนะ วิ.ว่า
ปริกฤษณ = ปริโภค

อจุจฉาท น.,นป. น้ำอันเกิน แจกเหมือน กุล เช่น
ต.เอก. อจุจฉาทเกน ด้วยน้ำอันเกิน

อจน ๑ น.,นป. หมี แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก.
อจน อ. หมี

อจน ๒ ว. อันใส นป. แจกเหมือน กุล เช่น อจน
อุทก = อ. น้ำ อันใส

อจนติ ก. (เช่น ชโน อ. ชน) ย่อมอยู่ ประกอบด้วย
เครื่องปรุงคือ อจน ธาตุ ในความอยู่ + อ ปัจจัยใน
กัตตุวาจก + ตี วัตตมานาวิภตติ สำเร็จรูป อจนติ

อจนผนท น.,นป. หมีและไม้สัครือ ถ้าฝ่ายพหุ.
เช่น จ.พหุ. อจนผนทานา ของหมีและไม้สัครือ
ท. เป็นอสมหารทวันทวสมาส วิ.ว่า อจน จ
ผนทโนจ = อจนผนทานา หมีด้วย ไม้สัครือด้วย
ชื่อว่าหมีและไม้สัครือ ท. แจกเหมือน ปุริส

อจนร น.,นป. นิ้วมือ แจกเหมือน กุล เช่น ป.เอก.
อจนร อ. นิ้วมือ

อจนรคคณมตต ว. อันมีหยาบมือหนึ่งเป็น
ประมาณ, มีการถือเอาด้วยนิ้วมือเป็น
ประมาณ ปุ. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก.
อจนรคคณมตโก (สิทฺธตโก) อ. เมล็ดพันธุ์
ผักกาด อันมีหยาบมือหนึ่งเป็นประมาณ เป็นฉฐฐิ
ตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีตติยาตปฐิสมาส
เป็นภายใน มีวิเคราะหตามลำดับ ดังนี้ ต.ตป.
วิ. อจนเรน คคณ = อจนรคคณ จ.ตุล.วิ.
อจนรคคณมตตยสฺสโส อจนรคคณมตโต
(สิทฺธตโก) คำว่า คคณ ในคำว่า อจนรคคณ
มาจาก คท ธาตุ ในความถือเอา + ยุ ปัจจัย แปลง
ยุ เป็น อน ใต้รูปเป็น คคณ แปลว่า การถือเอา
เป็นภาวรูป ภาวสาธนะ วิ. ว่า คคณ = คคณ
การถือเอา ชื่อว่า คคณๆ การถือเอา

อจนรสท น.,นป. เสียงแห่งนิ้วมือ แจกเหมือน
ปุริส เช่น พุ.เอก. อจนรสท ซึ่งเสียงแห่งนิ้วมือ
เป็นฉฐฐิ ตปฐิสมาส วิ.ว่า อจนรานํ สทโท =
อจนรสทโท

อจนรา ๑ น.,อิต. นางอัปสร,นางฟ้า แจกเหมือน
กณฎา เช่น ป.เอก. อจนรา อ. นางอัปสร

อจนรา ๒ น.,อิต. นิ้วมือ แจกเหมือน กณฎา เช่น
ป.เอก. อจนรา อ. นิ้วมือ

อจนราโกฏิ น.,อิต. โกฏิแห่งนางอัปสร แจกเหมือน
รตติ เช่น จ.พหุ. อจนราโกฏิแห่งโกฏิแห่งนาง
อัปสร ท. เป็นฉฐฐิ ตปฐิสมาส วิ.ว่า อจนรานํ
โกฏิโย = อจนราโกฏิโย

อจนราส น.,นป. ร้อยแห่งนางอัปสร แจกเหมือน
กุล เช่น ป.เอก. อจนราสต่อ ร้อยแห่งนางอัปสร
เป็นฉฐฐิ ตปฐิสมาส วิ.ว่า อจนรานํ สต =
อจนราส

อจนราสทส น.,นป. พันแห่งนางอัปสร แจก
เหมือน กุล เช่น ป.เอก. อจนราสทส อ. พันแห่ง
นางอัปสร เป็นฉฐฐิ ตปฐิสมาส วิ.ว่า อจนรานํ
สทส = อจนราสทส

อจนราสทสปริวาร ว. มีพันแห่งนางอัปสรเป็น
บริวาร ปุ. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก. อจนรา
สทสปริวาร (เทวปุตโต) อ. เทพบุตร ผู้มีพัน
แห่งนางอัปสรเป็นบริวาร เป็นฉฐฐิ ตปฐิสมาส
พหุพพิทิสมาส มีฉฐฐิ ตปฐิสมาส เป็นภายใน
มีวิเคราะหตามลำดับ ดังนี้ จ.ตป.วิ. อจนรานํ
สทส = อจนราสทส จ.ตุล.วิ. อจนราสทส
ปริวาริ ยสฺส โส อจนราสทสปริวาริ
(เทวปุตโต) พันแห่งนางอัปสร เป็นบริวาร ของ
เทพบุตรใด เทพบุตรนั้น ชื่อว่าผู้มีพันแห่งนาง
อัปสรเป็นบริวาร

อจนราสทสปริวุโต ว. อันพันแห่งนางอัปสร
แวดล้อมแล้ว ปุ. แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก.
อจนราสทสปริวุโต (เทวปุตโต) อ. เทพบุตร
ผู้พันพันแห่งนางอัปสรแวดล้อมแล้ว เป็นตติยา
ตปฐิสมาส มีฉฐฐิ ตปฐิสมาส เป็นภายใน
มีวิเคราะหตามลำดับ ดังนี้ จ.ตป.วิ. อจนรานํ
สทส = อจนราสทส ต.ตป.วิ. อจนราสทส
ปริวุโต = อจนราสทสปริวุโต (เทวปุตโต)

อจนราสทสสมชฎ น.,นป. ท่ามกลางแห่งพัน
แห่งนางอัปสร แจกเหมือน กุล เช่น ส.เอก.
อจนราสทสสมชฎ ในท่ามกลางแห่งพันแห่ง
นางอัปสร เป็นฉฐฐิ ตปฐิสมาส มีฉฐฐิ ตป
ฐิสมาส เป็นภายใน มีวิเคราะหตามลำดับ ดังนี้

ฉ.ตป.วิ. อจนรานสหัสส์=อจนราสหัสส์ ฉ.ตป.วิ.
อจนราสหัสส์ มขฺฌ = อจนราสขสมขฺฌ

อจนริย ๑ น.,นปฺ. ความอัครรรย แจกเหมือน กุล
เช่น ป.เอก. อจนริย อ. ความอัครรรย

อจนริย ๒ ว. ผู้อัครรรย, น้าอัครรรย ปฺ. แจกเหมือน
ปฺริส เช่น ป.เอก. อจนริโย (ตฺว) อ. ท่าน ผู้อัครรรย
(ธ.๓; ขมฺพุคาชีวกตฺถ. หน้า ๑๕๑) อิต. แจกเหมือน
กณฺณมา เช่น ป.เอก. อจนริยา (ธมฺมเทสนา)
อ. พระธรรมเทศนา น้าอัครรรย นปฺ. แจกเหมือน กุล
เช่น ป.เอก. อจนริย (วตฺถ) อ. เรื่อง น้าอัครรรย

อจนริยคุณ ว. มีคุณน้าอัครรรย ปฺ. แจกเหมือน
ปฺริส เช่น ป.เอก. อจนริยคุณ (สมโณ) อ. สมณะ
ผู้มีคุณน้าอัครรรย เป็นฉฺฌฐิตฺถยาริกรณพหุพพิ
ทิสมาส วิ.ว่า อจนริโย คุณ โยสฺส โส อจนริยคุณ
(สมโณ) คุณ ของสมณะใด น้าอัครรรย สมณะนั้น
ชื่อว่าผู้มีคุณน้าอัครรรย

อจนริยพฏจิตตชาต ว. มีจิตมีความอัครรรย
เป็นแล้วเกิดแล้ว (อจนริย + ฏต + จิตต + ชาต)
ปฺ. แจกเหมือน ปฺริส เช่น **อจนริยพฏจิตตชาตา**
(ชนา) อ. ชน ท. ผู้มีจิตมีความอัครรรยเป็นแล้ว
เกิดแล้ว เป็นจตฺตถิตฺถยาริกรณพหุพพิทิสมาส
มีฉฺฌฐิตฺถยาริกรณพหุพพิทิสมาส และวิเสสน
บุพพบท กัมมธารยสมาส เป็นภายใน มีวิเคราะห
ตามลำดับ ดังนี้ ฉ.ตฺล.วิ. อจนริย ฏตฺ ยสฺส ต
อจนริยพฏ (จิตต) ความอัครรรย ของจิตใด
เป็นแล้ว จิตนั้น ชื่อว่ามีความอัครรรยเป็นแล้ว
วิ.บุพ.กัม.วิ. **อจนริยพฏ จิตต = อจนริยพฏ**
จิตต จิตอันมีความอัครรรยเป็นแล้ว จตฺ.ตฺล.วิ.
อจนริยพฏจิตต ชาตฺ เยสฺ เต **อจนริยพฏ-**
จิตตชาตา (ชนา) จิตอันมีความอัครรรยเป็นแล้ว
เกิดแล้ว แก่ชน ท. เหล่าใด ชน ท. เหล่านั้น ชื่อว่า
ผู้มีจิตมีความอัครรรยเป็นแล้วเกิดแล้ว

อจนาเทตฺวา ก. ยัง...ให้หุงแล้ว, ให้หุงหมแล้ว
อา บทหน้า + ฉท ชาติ ในความมุง, ความปกปิด +
ณ ปัจจยในเหตุกัตตฺวาจาก + ตฺวา ปัจจย รัสสะ อา
บทหน้าเป็น อ ช้อน จ หน้าที่ ฉท ชาติ ลบ ณ
เหลือไว้แต่ เอ สำเร็จรูปเป็น **อจนาเทตฺวา**

อจน ก. (เช่น เถโร อ. พระเถระ) อยู่แล้ว อจน ชาติ

ในความอยู่ + อ ปัจจยในกัตตฺวาจาก + อี อัชชัตตนิ
วิภัตติ รัสสะ อี เป็น อ สำเร็จรูปเป็น **อจน**

อจนิตฺ น. อ. อันอยู่, เพื่่อันอยู่ มาจาก อจน ชาติ
ในความอยู่ + ตฺ ปัจจย ลง อี อาคม สำเร็จรูปเป็น
อจนิตฺ ตฺ อกาตุ

อจนินฺทิตฺวา ก. แยกแล้ว, ชิงเอาแล้ว, รีบแล้ว
มาจาก อา บทหน้า + ฉท ชาติ ในความตัด +
ตฺวา ปัจจย รัสสะ อา บทหน้าเป็น อ ช้อน จ หน้าที่
ฉท ชาติ ลงนิกคหิตตฺวาจากที่ต้นชาติ แล้วแปลง
นิกคหิตเป็น นุ เพราะ ท อยู่หลัง ลง อี อาคม
สำเร็จรูปเป็น **อจนิตฺวา**

อจนินฺทชฺชตา น.,อิต. ความที่แห่งตนเป็นผู้มี
ความละอายอัน...ตัดขาดแล้ว, ความเป็นแห่ง
บุคคลผู้มีความละอายอัน...ตัดขาดแล้ว ลง
ตา ปัจจยในภาวตฺทิต มีฉฺฌฐิตฺถยาริกรณพหุพ
พิทิสมาส เป็นภายใน มีวิเคราะหตามลำดับ ดังนี้
ฉ.ตฺล.วิ. **อจนินฺทา ลชฺชยสฺส โส อจนินฺทชฺ**
(ปฺคุคฺล) ตา.ภาว.วิ. **อจนินฺทชฺชสฺ (ปฺคุคฺลสฺ)**
ภาโว = **อจนินฺทชฺชตา** แจกเหมือน กณฺณมา
เฉพาะฝ่ายเอก.

อจนิสฺ ก. (เช่น เถรา อ. พระเถระ) อยู่แล้ว อจน
ชาติ ในความอยู่ + อ ปัจจยในกัตตฺวาจาก + อ
อัชชัตตนิวิภัตติ แปลง อฺ เป็น อีสฺ สำเร็จรูปเป็น
อจนิสฺ

อจนูปิตฺวา ก. ไม่ถูกต้องแล้ว น บทหน้า +
ฉป ชาติ ในความถูกต้อง + ตฺวา ปัจจย แปลง น
เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง ช้อน จ หน้าที่ ฉป
ชาติ ลง อี อาคม สำเร็จรูปเป็น **อจนูปิตฺวา**

อเจตน ว. มีเจตนาหาได้ (ไม่มีเจตนา) เป็น
นบุพพบทพหุพพิทิสมาส ปฺ. แจกเหมือน ปฺริส
เช่น ป.เอก. **อเจตโน (เถโร)** อ. พระเถระ ผู้มีเจตนา
หาได้ วิ.ว่า นตฺถิ ตสฺส เจตนาติ **อเจตโน**
(เถโร) อิต. ลง อา เครื่องหมายอิตถิลิงค์ แจก
เหมือน กณฺณมา นปฺ. แจกเหมือน กุล

อเจลก น.,ปฺ. **อเจลก**, **ชีเปลือย** แจกเหมือน ปฺริส
เช่น ป.เอก. **อเจลก** อ. **อเจลก**

อโจร ว. ผู้มีโจร เป็นนบุพพบทกัมมธารยสมาส
ปฺ. แจกเหมือน ปฺริส วิ.ว่า น **โจโร = อโจโร** (อยู่

อชโย) พระผู้เป็นเจ้านี้ เป็นโจร หามิได้ ชื่อว่า
อโจโรจ ผู้เป็นโจรหามิได้,ผู้มีโจร

อช น.,ป. แพะ แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก อช
อ. แพะ

อชเนตวา ก. ยัง...ไม่ให้เกิดแล้ว น บทหน้า + ชน
ธาตุ ในความเกิด + ณ ปัจจัยในเหตุกัตตวาจาก +
ตวา ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะ
อยู่หลัง ลบ ณ เหลือไว้แต่ เอ สำเร็จรูปเป็น
อชเนตวา

อชปาล ว.,ป. ผู้เลี้ยงซึ่งแพะ ป. แจกเหมือน ปุริส
เช่น ป.เอก. อชปาล (ปุริส) อ. บุรุษ ผู้เลี้ยงซึ่ง
แพะ คำว่า อชปาล มาจาก อช บทหน้า + ปาล
ธาตุ ในความรักษา, ความเลี้ยง + อ ปัจจัย ได้รูป
เป็น อชปาล แปลว่า ผู้เลี้ยงซึ่งแพะ, ผู้รักษา
ซึ่งแพะ เป็นกัตตุรูป กัตตุสาธนะ วิ.ว่า อช
ปาลเตติ อชปาล (ปุริส) บุรุษใด ย่อมเลี้ยง,
ย่อมรักษา ซึ่งแพะ เหตุนั้น บุรุษนั้น ชื่อว่า
ปาลาญ ผู้เลี้ยงซึ่งแพะ, ผู้รักษาซึ่งแพะ

อชปาลก ว.,ป. ผู้เลี้ยงซึ่งแพะ แจกเหมือน ปุริส
เช่น ต.เอก. อชปาลเกน (ปุริส) อันบุรุษผู้เลี้ยง
ซึ่งแพะ คำว่า อชปาลก มาจาก อช บทหน้า +
ปาล ธาตุ ในความรักษา, ความเลี้ยง + ฌว ปัจจัย
แปลง ฌว เป็น อ ได้รูปเป็น อชปาลก แปลว่า
ผู้เลี้ยงซึ่งแพะ, ผู้รักษาซึ่งแพะ เป็นกัตตุรูป
กัตตุสาธนะ วิ.ว่า อชปาลเตติ อชปาลโก (ปุริส)

อชปาลนิโครธมูล น.,นป. โคนแห่งต้นอชปาล
นิโครธ แจกเหมือนกลุเช่น ส.เอก. อชปาลนิโครธ
มูล ที่โคนแห่งต้นอชปาลนิโครธ เป็นฉฐฐิตปุริส
สมาส วิ.ว่า อชปาลนิโครธสฺส มูล = อชปาล
นิโครธมูล

อชราม ว. ผู้ทั้งไม่แก่ทั้งไม่ตาย เป็นวิเสสนโณย
บท กัมมธารยสมาส ป. แจกเหมือน ปุริส เช่น
ป.เอก. อชรามโร (เทโว) อ. เทพ ผู้ทั้งไม่แก่ทั้ง
ไม่ตาย วิ.ว่า อชโรจ อมโรจ = อชรามโร (เทโว)
อิต. ลง อา เครื่องหมายอิตถิลิงค์ แจกเหมือน
กณฺฐา เช่น ป.เอก. อชรามรา (เทวตา) อ. เทวตา
ผู้ทั้งไม่แก่ทั้งไม่ตาย

อชลนฏิกา น.,อิต. มูลแห่งแพะ แจกเหมือน

กณฺฐา เช่น ป.เอก. อชลนฏิกา อ. มูลแห่งแพะ
เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส วิ.ว่า อชานํ ลนฏิกา =
อชลนฏิกา

อชสต น.,นป. ร้อยแห่งแพะ แจกเหมือน กลุ เช่น
ป.เอก. อชสต อ. ร้อยแห่งแพะ เป็นฉฐฐิตปุริส
สมาส วิ.ว่า อชานํ สต = อชสต

อชา น.,อิต. แม่แพะ แจกเหมือน กณฺฐา เช่น ป.เอก
อชา อ. แม่แพะ

อชาตสตุต น.,ป. พระเจ้าอชาตศัตรู แจกเหมือน
ครุ เช่น ท.เอก. อชาตสตุต ซึ่งพระเจ้าอชาตศัตรู

อชาตสตุตกุมาร น.,ป. พระกุมารพระนามว่า
อชาตศัตรู แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.เอก. อชาต
สตุตกุมารอ. พระกุมารพระนามว่าอชาตศัตรู
เป็นวิเสสนบุพพบท กัมมธารยสมาส วิ.ว่า อชาต
สตุต กุมารอ = อชาตสตุตกุมารอ

อชานนกาล น.,ป. กาลเป็นที่ไม่รู้ แจกเหมือน
ปุริส เช่น ส.เอก. อชานนกาล ในกาลเป็นที่ไม่รู้
เป็นวิเสสนบุพพบท กัมมธารยสมาส วิ. ว่า
อชานโน กาลอ = อชานนกาล คำว่า อชานน
ในคำว่า อชานนกาล มาจาก น บทหน้า + ฌา
ธาตุ ในความรู้ + ฌว ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะ
พยัญชนะอยู่หลัง แปลง ฌา ธาตุเป็น ฌา แปลง ฌว
เป็น อานน ได้รูปเป็น อชานน แปลว่า เป็นที่ไม่รู้
เป็นกัตตุรูป อธิกรณสาธนะ วิ.ว่า น ชานาติ
เอตถาติ อชานโน (กาลอ) เขา ย่อมไม่รู้ ในกาล
นั้น เหตุนั้น กาลนั้น ชื่อว่า อชานโน เป็นที่ไม่รู้

อชานนฏจาน น.,นป. ที่เป็นที่อัน...ไม่รู้ แจก
เหมือน กลุ เช่น ท.เอก. อชานนฏจานํ สู่ที่เป็นที่
อัน...ไม่รู้ เป็นวิเสสนบุพพบท กัมมธารยสมาส วิ.
ว่า อชานนํ จานํ = อชานนฏจานํ [บทสมาส
ซ้อน ฌ] คำว่า อชานน ในคำว่า อชานนฏจาน
มาจาก น บทหน้า + ฌา ธาตุ ในความรู้
+ ฌว ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะ
อยู่หลัง แปลง ฌา ธาตุเป็น ฌา แปลง ฌว เป็น
อานน ได้รูปเป็น อชานน แปลว่า เป็นที่อัน...
ไม่รู้ เป็นกัมมรูป อธิกรณสาธนะ วิ.ว่า น
ฌายเต เอตถาติ อชานนํ (จานํ) ชน อันเขา
ย่อมไม่รู้ในที่นั้น เหตุนั้น ที่นั้น ชื่อว่า อชานนํ

เป็นที่อันเขาไม่รู้

อชานนตา น.,อิต. ความเป็นแห่งความไม่รู้ แจก
เหมือน กณณา เฉพาะฝ่ายเอก. เช่น ต.เอก.
อชานนตาย เพราะความเป็นแห่งความไม่รู้ ลง
ตา ปัจจัย ในภาวตัทธิต วิ.ว่า **อชานนตสฺส ภาโว =**
อชานนตา คำว่า **อชานน** ในคำว่า **อชานนตา**
มาจาก น บทหน้า + ฌา ชาติ ในความรู + ย ปัจจัย
แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง แปลง
ฌา ชาติเป็น ชา แปลง ย เป็น อานน ได้รูปเป็น
อชานน แปลว่า **ความไม่รู้** เป็นการอุปการสาธนะ
วิ.ว่า **อชานน = อชานน** ความไม่รู้ชื่อว่า **อชานน** ๆ
ความไม่รู้

อชานนสิปป น.,นป. คิลปะอันเป็นที่ไม่รู้ แจก
เหมือน กุล เช่น ป.เอก. **อชานนสิปป** อ. คิลปะอัน
เป็นที่ไม่รู้ เป็นวิเสสนบุพพบท กัมมธารยสมาส วิ.
ว่า **อชานนํ สิปปํ = อชานนสิปป** คำว่า **อชานน**
ในคำว่า **อชานนสิปป** มาจาก น บทหน้า + ฌา
ชาติ ในความรู + ย ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะ
พยัญชนะอยู่หลัง แปลง ฌา ชาติเป็น ชา แปลง
ย เป็น อานน ได้รูปเป็น **อชานน** แปลว่า **เป็นที่**
ไม่รู้ เป็นกัตตุรูป กัมมสาธนะ วิ.ว่า **น ชานาติ**
นหติ อชานนํ (สิปป) เขา ย่อมไม่รู้ ซึ่งคิลปะนั้น
เหตุ นั้น คิลปะนั้น ชื่อว่า **อชานน** ๆ เป็นที่ไม่รู้

อชานนุต ก. ไม่รู้ อยู่ มาจาก น บทหน้า + ฌา ชาติ
ในความรู้ + นา ปัจจัย ในกัตตุจาก + อนุต ปัจจัย
แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง แปลง
ฌา ชาติเป็น ชา รัสสะ อา ที่ นา เป็น อ ได้รูปเป็น
อชานนุต ดู *อภิลมฺนต*

อชานมาน ก. ไม่รู้ อยู่ มาจาก น บทหน้า + ฌา ชาติ
ในความรู้ + นา ปัจจัย ในกัตตุจาก + มาน
ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง
แปลง ฌา ชาติเป็น ชา รัสสะ อา ที่ นา เป็น อ
ได้รูปเป็น **อชานมาน** ปุ. แจกเหมือน ปุริส เช่น
ป.เอก. **อชานมาน** ปุริส = อ. บุรุษ ไม่รู้ อยู่ อิต.
ลง อา เครื่องหมายอิตติลึงค์ แจกเหมือน กณณา
เช่น ป.เอก. **อชานมานา** อิตติ = อ. หญิง ไม่รู้ อยู่
นป. แจกเหมือน กุล เช่น ป.เอก. **อชานมาน** กุล
= อ.ตระกูล ไม่รู้ อยู่

อชานาเปตวา ก. ยัง...ไม่ให้รู้แล้ว มาจาก น บท
หน้า + ฌา ชาติ ในความรู้ + นา ปัจจัยประจำ
หมวตธาตุ + ฌาเป ปัจจัยในเหตุกัตตุจาก +
ตวา ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่
หลัง แปลง ฌา ชาติเป็น ชา ลบ ณ เหลือไว้แต่
อาเป ลบ อา ที่ นา สำเร็จรูปเป็น **อชานาเปตวา**

อชานิตพพ ก. อัน...ไม่พึงรู้ มาจาก น บทหน้า +
ฌา ชาติ ในความรู้ + นา ปัจจัยประจำหมวตธาตุ
+ ตพพ ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะ
อยู่หลัง แปลง ฌา ชาติเป็น ชา ลง อี อาคม ลบ
อา ที่ นา ได้รูปเป็น **อชานิตพพ** ปุ. แจกเหมือน
ปุริส เช่น ป.เอก. **อชานิตพโพ (ฌาติ)** อ. ญาติ
(อันเรา) ไม่พึงรู้ อิต. ลง อา เครื่องหมายอิตติลึงค์
แจกเหมือน กณณา เช่น ป.เอก. **อชานิตพพา**
(ธิดา) อ. ธิดา (อันเรา) ไม่พึงรู้ นป. แจกเหมือน
กุล เช่น ป.เอก. **อชานิตพพ** (กุล) อ. ตระกูล
(อันเรา) ไม่พึงรู้

อชานิตวา ก. ไม่รู้แล้ว มาจาก น บทหน้า + ฌา ชาติ
ในความรู้ + นา ปัจจัยในกัตตุจาก +
ตวา ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง
แปลง ฌา ชาติเป็น ชา ลบ อา ที่ นา ลง อี อาคม
สำเร็จรูปเป็น **อชานิตวา**

อชิต ก. อัน...ไม่ชนะแล้ว มาจาก น บทหน้า + ชิ
ชาติ ในความชนะ + ต ปัจจัย แปลง น เป็น อ
เพราะพยัญชนะอยู่หลัง ได้รูปเป็น **อชิต** ดู *อูกต*

อชินิ ก. (เช่น ชโน อ.ชน) ได้ชนะแล้ว อ อาคม +
ชิ ชาติ ในความชนะ + นา ปัจจัยในกัตตุจาก
อี อัชชัตตนิวิภัตติ ลบ อา ที่ นา รัสสะ อี
เป็น อ สำเร็จรูปเป็น **อชินิ**

อชินิจมฺม น.,นป. หนังสือเสือเหลือง แจก
เหมือน กุล เช่น ป.เอก. **อชินิจมฺม** อ.หนังสือ
เสือเหลือง เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส วิ.ว่า **อชินิสฺส**
จมฺม = อชินิจมฺม

อชีวิมฺหา ก. (มย อ.เราท.) ได้เป็นอยู่แล้ว อ อาคม
+ ชีว ชาติ ในความเป็นอยู่ + อ ปัจจัยในกัตตุจาก
+ มหา อัชชัตตนิวิภัตติ ลง อี อาคม สำเร็จรูปเป็น
อชีวิมฺหา

อชช อัฟ. **วันนี้** มาจาก อิม ศัพท์ ลง ชช ปัจจัย